

150
ÁL-SHAKESPEAREI DRÁMÁK

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV

VI.

THOMAS LORD CROMWELL
ÉLETE ÉS HALÁLA

1602

FORDÍTOTTA

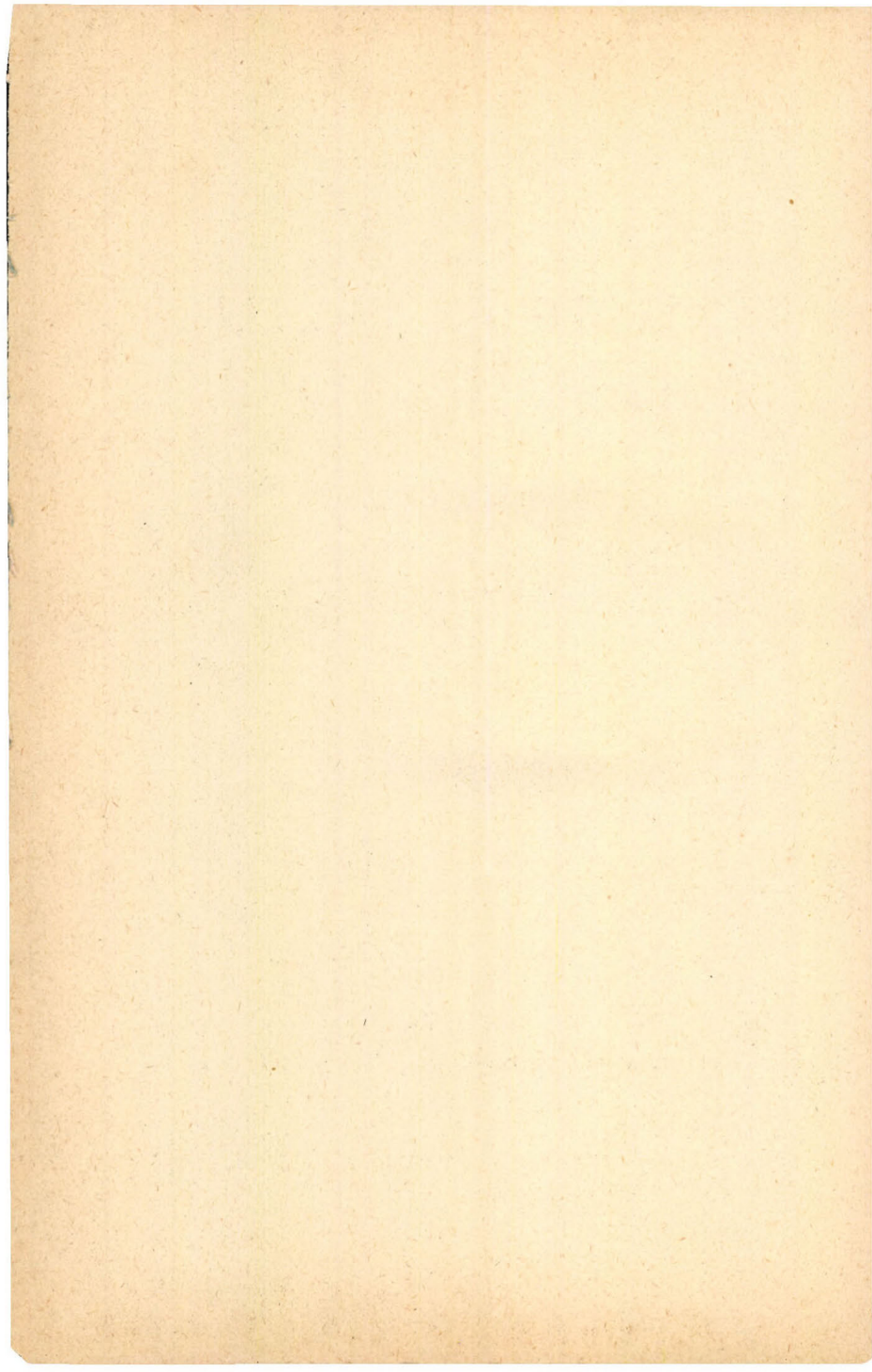
BENEDEK MARCELL

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1918

Ára 5 korona.

ÁL-SHAKESPEAREI DRÁMÁK

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV

VI.

THOMAS LORD CROMWELL

ÉLETE ÉS HALÁLA

1602

FORDÍTOTTA

BENEDEK MARCELL

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1918

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

The True Chronicle History of the whole Life and Death of Thomas Lord Cromwell a harmadik folio kiadásban jelent meg, tehát azok közé a darabok közé tartozik, melyeknél Shakespeare szerző vagy legalább átdolgozó voltát a legtöbb formális valószínűség támogatja. Shakespeare színházában került színre és első — 1602-ből való — kiadását kivéve, a szerző nevét W. S. kezdőbetűkkel találjuk a könyvkereskedők jegyzékében megjelölve. Négy ilyen kiadás közül kettőről még Shakespeare életében van följegyzés. Természetesen igen könnyen meglehet, hogy e sokat jelentő kezdőbetűket ügyes üzleti fogásnak használták.

A felsorolt körülmények érthetővé teszik, hogy *Cromwell*-lel is sokan és komolyan foglalkoztak, mint Shakespeare-nek — mindenestre korai — de saját kezétől származó darabjával. A darab belső értékét tekintve az első pillanatra mégis képtelenségnek látszik. Nem szabad azonban a kétes Shakespeare-darabokat Hamlettel hasonlítani össze. Ha *Perikles*-t elfogadja valaki Shakespeare szülöttjének s egyben csatlakozik Alfred *Neubner* ama föltevéséhez, hogy *Cromwell* időrendben *Perikles* és *VI. Henrik* között keletkezett: kénytelen megállapítani, hogy különösen az elsővel való összehasonlítást meglehetősen elbírija a darab. Szerkezete mind a kettőnek egyformán epikus,

sőt: a *Cromwell* végén mégis találunk valami primitív, de legalább a szereplők jelleméből és cselekedeteiből folyó drámai conflictust, míg Perikles csak az ismert mese véletlen fordulatainak elbeszélése. Alább kifejtem még, hogy minő drámai vonások vannak e teljesen epikus szerkezetű darabban; itt csak azt akarom megállapítani, hogy a belső érték kritériuma alapján igen nehéz még a gyöngye *Cromwell* fölött is pálczát törni. Sokkal erősebb érv lehet Shakespeare szerzősége ellen a darab verselése, a rímes jámbusnak 1602 körül már divatjamúlt gyakori alkalmazása, a mi arra vall, hogy a darab korábban keletkezhetett; viszont nyelvében, stílusában újabb korból való átdolgozás nyomait lehet észrevenni.

A dramatizált életrajz hőse történeti alak. Történeti nevezetességű tette, a kolostorok megszüntetése szerepel a darabban bukásának okozójaként. Valójában VIII. Henrik ötödik felesége ármánykodott ellene. Howard Katalinról azonban, érthető okokból, nem is emlékszik meg a szerző. Mellesleg megjegyezve, asszonyoknak egyáltalán nem jut szerep Cromwell történetében. Két epizód-alak szerepel csak — egy-egy megszorult ember hűséges élettársa — Cromwell maga mindig egyedül áll. Mikor kivégzése előtt, nagyobb hatás kedvéért, fiától is elbúcsúzik, ezt akár drámai meglepetésnek is tekinthetnők, mert részletes életrajza folyamán házasságáról vagy szerelméről egy szót sem hallottunk.

A szerző számára csak egy volt fontos, az, hogy végigvezetve bennünket Cromwell életén, kora fiatal-ságától fényes emelkedéséig és gyászos bukásáig minél több oldalról mutassa be nemes gondolkozását, tudásvágyát és jószívűségét. Kiváló tehetségeiről is van szó; ezeket egyszerűen el kell hinnünk; a szerző

bizonyára jogosan gondolta közönségéről, hogy ilyen derék és szeretetreméltó ember szédületes emelkedését természetesnek fogja találni és látatlanban elhiszi mindazt, a mit nagyságáról mondanak.

Ez azonban az egyetlen, a mit a közönségnek látatlanban kellett elhinnie. És itt akarom az olvasó figyelmét a *Cromwell* bizonyos, főntebb érintett drámai kvalitásaira felhívni. Hogy szerkezete teljesen epikus, hogy egységes meséje nincs, az való. Hanem előadásmódját mégsem lehet epikusnak mondani, s a darab több, mint párbeszédbe szedett epikum. Sőt azt is állítom, hogy, ha szerzőjének nem is igen volt még fogalma az igazi dráma lényegéről, de nem lehetett annyira kezdő, hogy gyakorlati szempontból ne ismerje a színpadot és a közönség bizonyos gyöngéit. Nem tudta még, mi a dráma, de tudta, hogy mi a színpadi jelenet. Külön-külön nézve és naiv közönséget tartva szem előtt, *Cromwell* legtöbb jelenete sikerült: fölkelte bizonyos érdeklődést, szembeállít bizonyos érdekeket, a helyzet világosan áll a néző előtt, a megoldás kielégítő, vagy megrikató. Ilyen külön kis drámát alkot például az első felvonás III. színe és folytatólag az egész második felvonás. A tönkrejutott derék kereskedőt egy miniatűr Shylock üldözi; mikor a közönség szánalma az egyik és gyűlölete a másik fél iránt tetőpontra hágott, az uzsorást elfogják orgazdaság miatt. Micsoda «*coup de théâtre*» lehetett ez! Ugyanilyen ügyességgel van megcsinálva Bedford gróf megmentésének epizódja is. Persze mindez nem függhet össze a főcselekménnyel, a mely — nincs; műveltebb ízlésű nézőt untatna az egység e tökéletes hiánya, mert ez az epizódon minél előbb át akar esni és nem hajlandó azt földolognak tekinteni. De a *Cromwell* írója olyan közönségre számított, a milyen ma a mozgó-

fénykép-előadásoké. Ez sem törődik az egységgel. Jeleneteket akar látni. Az epikus részeket gyorsan elolvassa a vászonra vetítve. Ezeket *Cromwell*-ben a *kar* képviseli, mely aránylag gyakran szerepel, de mégis jóval kevesebbszer, mint *Perikles*-ben.

Egyszóval: csak a szerkezet lazasága, az események szükségszerű egymásutánjának hiánya tesz olyan hatást, mintha *Cromwell* nem volna dramatizált eposznál egyéb. De sokkal helyesebb epikusan egymáshoz fűzött apró drámák sorának fogni fel. És ez a megkülönböztetés azért fontos, mert a helyzetek, jelenelek meglátása és megalkotása teszi specziálisan drámaíróvá az író; ez a tulajdonság megvan *Cromwell* szerzőjében és ezért nem szentségtörés, ha a legdrámaiban látó íróművész nevét emlegetik darabjával kapcsolatban.

Benedek Marczell.

THOMAS LORD CROMWELL
ÉLETE ÉS HALÁLA

SZÍNŰ ÖT FELVONÁSBAN

SZEMÉLYEK.

Norfolk herceg.
Suffolk herceg.
Bedford gróf.
Wolsey bíboros.
Gardiner, winchesteri püspök.
Sir Thomas More.
Sir Christopher Hales.
Sir Ralph Sadler.
Sir Richard Radcliff.
Idősb Cromwell, putney-i kovács.
Thomas Cromwell, fia.
Banister }
Bowser } angol
Newton } kereskedők.
Crosby }
Bagot, kölcsönközvetítő.
Frescobald, fiórenczi kereskedő.
Az antwerpeni angol kereskedelmi képviselet
kormányzója.
Bologna kormányzója és rendei.
Fogadás Bolognában.
Seely, hounslow-i korcsmáros.
A Tower kapitánya.
Ifjú Cromwell, Thomas fia.
Hodge, Will és Tom, az idősb Cromwell legényei.
Két polgár.
Banisterné.
Joan, Seely felesége.

Két tanu ; poroszló, herold, hóhér, póstás, hírnökök, rendőrök,
ajtónállók, kíséret.

Szín : részben London és környéke, részben Antwerpen és
Bologna.

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ SZIN.

Putney. Kovácsműhely bejárata.
Hodge, Will és Tom belépnek.

HODGE.

Gyerünk, urak, azt hiszem, öt óra elmúlt, ideje volna, hogy dologhoz lássunk. A vén mester mindjárt fölkel.

WILL.

Hogy a vén mester fölkel-e, vagy se, azt nem tudom; hanem abban bizonyos vagyok, hogy délután nehezen alhatom Thomas ifiúr miatt. Olyan lármát csap a tanulószobájában a nappal, a holddal, meg a hét bolygócsillaggal, hogy igazán azt hiszem, eltanulja az eszit.

HODGE.

Ért is az a csillagokhoz! Itt van a fulhami Car apó (a ki megmutatta nekünk, hol lehet jó erős sört kapni — ott, ahol Trundel anyó szolgálója gyereket kapott) — az osztán ismeri a csillagokat; megvasalja ám az a Gönczöl szekerét is; azt is előre megmondja Trundel anyónak, ha a serfőzés nem fog sikerülni — s ezt mind a csillagokból tudja.

TOM.

Emmán igazán nagy tudomány ; azt hiszem, Thomas úrfi semmit sem ér őhöz képest.

WILL.

No, gyerünk, urak, kézbe azt a pőrölyt.

HODGE.

Jól van, jól, csak szedjük be előbb a reggeli itókát, aztán dologra egyenest!

TOM.

Én is ammondó vagyok. Befelé, Hodge. *(Elmennek.)*

MÁSODIK SZÍN.

Ugyanott.

Cromwell Thomas belép.

CROMWELL.

Jó reggelt, reggel ; fényedet köszöntöm.
 Zavart lelkemnek gyötrődés az éj ;
 Sötét homálya ezer gondolatra
 Serkenti elmémet — de most a Hajnal
 Élénk színével felüdíti lelkem',
 S magasra száll az, könnyű szárnyra kelten —
 Szerény sorsomhoz túl magasra is tán.
 A tudományom, aranybányaként,
 Büszkévé tesz, szivembe önt reményt :
 A könyvekben van minden gazdagságom,
 Nekik jegyeztem el a szívemet.
 Tudás, mily isteninek látlak téged !
 Karodban várok minden üdvösséget !
(Belülről hallatszanak a kovácslegények pőrölycsapásai.)

Le azt a pőrölyt! Ne csapkodjatok!
Megzavarjátok munkám, pihenésem:
Hagyjátok, mondom! A zaj megbolondít.

Hodge, Will és Tom kijönnek.

HODGE.

Micsoda, Thomas úrfi, micsoda? Nem engedi, hogy
dolgozzunk magáért?

CROMWELL.

Szívemet tépitek e durva zajjal.

HODGE.

Mit, a szívet tépjük? Az ám, Thomas, de maga
meg az apja erszényit tépi, ha elenged minket a
munkából.

TOM.

Úrhatnamság bántja. Hagyjuk abba a munkát a
maga mulatságára? Jól van, biz' Istók. Hanem itt
jön a vén mester.

Idősb Cromwell belép.

ID. CROMWELL.

Ti lusta ficzkók, mit ödöngtök itt?
Pőröly nélkül fecsegték, s vár a munka!
Mit, meg se kezdtétek ma még a dolgot?

HODGE.

Lelkemre mest' uram, Thomas fia egyáltalában
nem enged dolgozni bennünket.

ID. CROMWELL.

Kölyök, mennyit dolgoztam, nyugölödtem,
Hogy úri módra nevelhesselek;

S most megakasztod e legények dolgát,
Kik verejtékkel munkálkodnak érted?

CROMWELL.

A pőröly megzavar a tanulásban.

ID. CROMWELL.

Ki a házamból, ha nem tetszik ez!
Bocsáss meg: olyan kényes a füled?
Ezek dolgoznak, mikor alszom én:
Az üllőt meg nem rozsdásítom érted.

CROMWELL.

Itt a pénz, apám; kifizetem őket.
(*Pénzt seőr közéjük.*)

ID. CROMWELL.

Azért neveltelek fel drága pénzen,
Hogy gyámolítóm légy majd agg koromban,
S te most a pénzt ily könnyedén pazarlod,
E lusta léhütők közt szórva szét?

CROMWELL.

Apám, nyugodj meg, türtőztess magad:
Lesz nekem annyi pénzem, mint a polyva:
És, jós-lélekkal mondom, itt, e helyen,
Ahol e ház áll, palotát teremtek,
Szebbet, mint Henrik király sheen-i háza.

ID. CROMWELL.

Te, palotát? Ficzkó, koldus leszel!
Istenre mondom, sárba hullt a pénz,
Mit e pazar kölyökre költ az ember!
Ha tisztos mesterségre fogtam volna,

Nem lenne így; de anyja kedve volt,
 Hogy egyetemre küldjük el az úrfit.
 Mit? Palotát e háznak a helyén,
 Szebbet a sheen-inél? *(Félre.)* Ne halljanak meg.
 Jó fiu vagy, Tom; köszönöm, fiam;
 Jól mondtad, Tom; köszönet érte, Tom. —
 Dologra, ficzkók! Pusztulj, gaz gyerek!
(Mind el, az ifjú Cromwellt kivéve.)

CROMWELL.

Mért szegné lelkem szárnyát származásom?
 Nem úr-e minden lényen az idő,
 A mely ravaszul csalja a világot
 S szedett-vedett fattyakkal tölti meg?
 Ezernyi koldus van ma a világon,
 Kiben királyi ősök vére foly,
 S nem egy uralkodó, kinek atyái
 Koruknak szennye voltak: az idő
 S a vakszerencse sok nemest lekoptat,
 S ganajturó sok felkapaszkodik,
 Nyomósszavú a bámuló világban.
 Ez a dolognak rendje, s fátum néven
 Látjuk, ahányszor fordul a kerék.
 A Themze, mely kapunk előtt foly el,
 Keskeny, sekély kis forrásból ered,
 De haladtában tengerré növekszik.
 Hasonlókép' Wolsey, korunk csodája,
 Magamszörű volt: mészáros fia;
 S hol ez országban nagyobb ember nála?
 Fel hát, Cromwell! A kétségből elég:
 Ragyogni fogsz te s uralkodni még!

Idősb Cromwell belép.

ID. CROMWELL.

Tom Cromwell — vagy mit, Tom, aszondom.

CROMWELL.

Szólítottál, apám?

ID. CROMWELL.

Itt van Master Bowser ; azt kérdi, megírtad-e a
folyamodását a kancelláriához, vagy se.

CROMWELL.

Megírtam, apám ; kérlek, hívd be.

ID. CROMWELL.

Jól van, Tom ; derék gyerek vagy, Tom.

Bowser belép.

BOWSER.

Nos, Master Cromwell, megírta-e azt a folya-
modást ?

CROMWELL.

Meg, uram, itt van : kérem, nézze át.

BOWSER.

Fölösleges ; ráérek a hajón. —
És, Master Cromwell, tettem valamit,
A mi javára lesz, ha kedve van rá.
Antwerpeni ügyvivőnk, Sir, halott,
S a kereskedők hozzám küldtek onnan,
Hogy én keressek jó utódot néki :
Nos, jobbat önnél nem lelek sehol,
Ha tetszésére volna, Master Cromwell.

CROMWELL.

Örömmel elmegyek ; s örök időkre
Hű szolgájává tett jóságom engem.

ID. CROMWELL.

Hitemre, Tom, siess, nehogy valaki elkaparítsa
előled ezt a tisztességet. — Köszönöm, jó Master
Bowser, köszönöm a fiam nevében is: holtomig kö-
szönöm, szívemből köszönöm, Sir: hé, egy kupa sört
ide Master Bowsernek.

BOWSER.

Nem kérek, Sir. — Master Cromwell, jön-e ?

CROMWELL.

Elkisérem, Sir.

ID. CROMWELL.

Isten veled Tom ; Isten áldjon, Tom ! Isten segít-
sen, Tom ! (*Elmennek.*)

HARMADIK SZIN.

London. Utcza Frescobald háza előtt.
Bagot jön.

BAGOT.

E nap sokakra gyászos, azt hiszem,
És vesztükön Bagotnak nyerni kell.
Ez Master Frescobaldnak háza itt,
Egy jószívű flórenczi árusé ;
Ezer fontjával tartozik Banister,
Bukott kereskedő, kinek az apja

Gazdám volt egykor. Mi könyörülettel,
 Mi elnézéssel tartozom neki?
 Gazdag volt egykor, de most megbukott ;
 És én ma reggel elfogattam őt
 A Frescobald nevében : bizonyos,
 Hogy pénz üti ezért a markomat,
 Mert tudta nélkül használtam neki :
 Lám, itt is jó már a kereskedő.

Frescobald jön.

BAGOT.

Jó reggelt, kedves Master Frescobald.

FRESCOBALD.

Viszont kívánom, jó Master Bagot ;
 Mi történt, hogy felkelt már ily korán ?
 Pénzt nyerni indul, nem kételkedem.

BAGOT.

Az ön kedvéért keltem, jó uram.
 Mikor is látta adósát, Banistert ?

FRESCOBALD.

Elhiheti, nem láttam azt az embert
 Két hónap óta : oly nyomorba' van,
 Hogy járni szégyelt jó baráthoz is.

BAGOT.

Nos hát, készüljön, hogy meglátja rögtön.
 Mert elfogattam őt az ön nevében,
 S azonnal itt is lesznek már vele.

FRESCOBALD.

Az én nevemben elfogatta? Szégyen!
 Oly balszerencse üldözi, tudom,

Hogy nem fizethet adósságaért :
S ha ezt megtudja más is, vége van.

BAGOT.

Az ön jó szíve így gondolkozik,
De Banisterben csalódott nagyon.
Az tönkremegy a külszin kedviért,
S a kinek ezer fonttal tartozik,
Százat fizet. Sir! óvakodják tőle !
Koczká és szajha aljasult bolondja,
Ringyókra költi, a mi pénze van,
Nem érdemes megkönyörülni rajta.
Igazat mondtam róla, semmi másért,
Csak mert az ön java kedves nekem.

FRESCOBALD.

Ha így van ez, nagyot csalódtam benne,
S olyannal, mint ő, szigorúan bánni
Túlságos enyhéségnél többet ér.
De itt van Master Banister maga,
S ha nem csalódom, rendőrök között.
Banister, Felesége és két rendőr jönnek.

BANISTER.

O, Master Frescobald, ön tönkretett :
Vagyonom úgyis pusztulóba' volt,
De most mindennek vége ön miatt.

BANISTERNÉ.

A férjem sorsát szánja meg, uram!
Olyan jó módban élt, mint bárki más,
Míg az irigy sors s a garázda tenger
Ki nem fosztott bennünket mindenünkből.

FRESCOBALD.

Mistress Banister, nem irigylem férjét,
S nem akarattal bántam így vele :
De azt hallom, hogy aljas módon él,
Rossz társaságba jár, s van elege,
Hogy megfizessen és mégsem teszi.

BANISTER.

Ez a gaz uzorás, Bagot a bűnös,
Kit asztalomnál annyiszor etettem :
Hálátlan hitvány, mit tettél velem !

BAGOT.

A mit beszéltem róla, mind igaz.

BANISTERNÉ.

A mit mondtál, irigy szívből fakadt :
Ó kannibál, ki élve eszel embert !
De térden mondom, higgye el, uram,
(Úgy áldjon Isten, mint igaz szavam) —
Gyermekeinknek alig van mit enni.
Ezüstünk mind ez uzorás kezébe' :
Ha volna pénzünk adósság-fizetni,
Elhiggye, nem túrnénk ilyen nyomort.
Irgalmazzon, jó Master Frescobald ;
Ezentul férjem, gyermekim, magam
Egyszer eszünk csak egy nap — és a többit
Od'adjuk adósság fejébe' mind.
Engedje a szívéhez könnyeinket ;
Irgalmazzon, ne hagyjon veszni minket !

FRESCOBALD (*Bagothoz*).

Eredj ; irigy ember vagy, látom én.
Jó Banisterné, ne térdeljen itt ;

Alljon csak fel, meglesz, a mit kíván.
Rendőrök, menjete; fogjátok ezt. (*Pénzt ad nekik.*)

(*Banisterhez.*)

Ezer fonttal adósom, tudja jól.
Itt a kezem : ha egykor majd az ég
Visszasegíti régi vagyonába,
Fizesse meg, — de míg nyomorba' van,
Fillért se kérek, állom e szavam.
Szorult embert nem bántottam sosem :
Ki tudja, mit hoz az én végzetem ?

BANISTER.

E váratlan, nem érdemelt kegyére
Örömtül vérzik bévül a szívem.
Ne boldoguljak életembe', ha
Jóságát elfelejtem valaha !

BANISTERNÉ.

Gyermekeim imája, nappal-éjjel,
Kezdődjék s végződjék az ön nevével !

FRESCOBALD.

Köszönöm. — Jőjjenek ebédre hozzám.
Három nap mulva, hogyha Isten éltet,
Szülőföldemre, Flórenczbe megyek. —
Fogd, Bagot, idd el ezt a kicsi pénzt,
Szolgálatod bár ennyit meg nem ér.
Ily kegyetlen czélt ne hordozz szivedben ;
A rossz, mit téssz, fejedre visszaszáll.
Emlékezzél szavamra : Isten áldjon. —
Master Banister, jőjjenek velem,
Szívből adom szegényes ételem'.

(*Bagot kivételével mind el.*)

BAGOT.

Vigyen az ördög! Bár utólszor ennél!
Ez hát a hála fáradságomért?
Nyavalya sujtsa mindahányukat!
Húsz tallért kellett volna adnia,
S borraivalóval szúrja ki szemem!
De jó — a bosszum Banistert eléri.
Összevásárlom minden tartozását,
Mint hogyha jó szándékom volna véle;
Kis pénzért megkapom mindet, tudom:
És ez ha megvan, nem lesz maradása,
Míg szívét széjjel nem marczangolom.
Ha adósom lesz Banister uram:
Az égre mondom, akkor veszve van!

(Elmegy.)

MÁSODIK FELVONÁS.

Kar belép.

KAR.

Most képzeljék, urak, hogy ifjú Cromwell
Antwerpenben munkálkodik az angol
Kereskedők javáért; és Banister,
Hogy Bagot gyűlöletjét elkerülje
— Hallván, hogy ez adósleveleit
Megvette jórészt — Antwerpenbe fut,
Gyermekeit, nejét vivén magával.
Meghallja ezt Bagot, utána megy,
Adósleveleit előre küldve,
Szegény Banisteren, hogy bosszút álljon.
A végét várják el türelmesen:
E gázság megtorolva mint leszen.

(Elmegy.)

ELSŐ SZIN.

Antwerpen.

Cromwell dolgozószobájában ül, asztala mellett, melyen pénzeszacskók és elszámolási könyvek vannak.

CROMWELL.

A számadásom eddig rendbe' van.
De, Cromwell, nem neked való e nyűg;

Egész sziveddel utazásra vágyol,
E kolostori, zárt élet helyett.
Csip-csup dologhoz semmi kedvem nincsen :
A tapasztalás lenne drága kincsem.

Póstás belép.

PÓSTÁS.

Készen van-é, Sir, hogy elküldjön engem ?

CROMWELL.

Igen ; itt a pénz, a mit el kell vinned.
Frankfurtig mégy, úgy-e ?

PÓSTÁS.

Igen, uram.

CROMWELL.

Kérlek, siess, amennyire lehet ;
Mert angol urak vannak ott, akik
Velenczébe készülnek s megszorulnak,
Ha útagon fecsérled az időt :
Dehát remélem, hogy sietni fogsz ;
Ne két arany, végy sarkantyút meg ostort.

PÓSTÁS.

Köszönöm, ettől szárnyam nő valóban.

(Póstás elmegy.)

CROMWELL.

Aranytól száll a sas is szárnyalóbban !

Banisterné belép.

CROMWELL.

Ki lehet e szomorú úriasszony ?
Úgy látszik, énvelem kíván beszélni.

BANISTERNÉ.

Adjon Isten, Sir. Ugy-e, Master Cromwell a neve ?

CROMWELL.

Thomas Cromwell a nevem, asszonyom.

BANISTERNÉ.

Ismer-e valami Bagot nevű embert, Sir, aki idejött Antwerpenbe ?

CROMWELL.

Sohase láttam ; de itt van néhány Adóslevél, mit elküldött nekem, Egy bukott árús : Banister nevével.

BANISTERNÉ.

Megbukott, igen, e bitang miatt.
Szegény Banister nője vagyok én,
S e vérszopó gaz üldöz engemet
Londonból Antwerpenbe, hol a férjem
A kormányzó kezébe' van ; s az Isten
Tudhatja csak, hogy bánnak majd vele.
Nos, uram, önnek szelidebb a szíve :
Irgalmazzon kétségb'esett fejünknek,
Isten háromszor áldja meg ezért.

CROMWELL.

Jó asszony, a mit hatalmamba' van
Megtenni, azt örömmel megteszem.

BANISTERNÉ.

Beszéljen, kérem, e gonosz Bagottal :
Angyal beszédje ördögöt megindít.

CROMWELL.

Antwerpenben van, úgy hallotta ön?

BANISTERNÉ.

Úgy hallom, két órája érkezett.

CROMWELL.

Jó, nyugodjék meg, Mistress Banister,
Beszélek majd Bagottal az ügyében,
És irgalomra bírom, ha lehet.
De addig is, hogy bajában segítsem,
Fogadja e néhány aranyat el;
S higgye meg, a mit tehetek ügyében,
El nem mulasztom soha, semmiképen.

BANISTERNÉ.

Isten, ki az ember szívébe lát,
Hárítsa el minden bűját, baját.
(*Banisterné elmegy.*)

CROMWELL.

Derek asszony, köszönöm e fohászt.
Nyomora láttán vérzik a szívem:
Mi, kik a végzet hatalmában élünk,
Jobb jövődében örökké remélünk,
Nem tudjuk, mily véget hoz csillagunk:
Vak, változó sors kezében vagyunk.

(*Elmegy.*)

MASODIK SZIN.

Utcza Antwerpenben.
Bagot jön.

BAGOT.

Úgy sikerül minden, amint kívántam.
A kormányzó kezében van Banister,
S a lábain bilincs lesz nemsokára.
Örül a szívem, ha rágondolok ;
Remélem, hogy börtönben rothad el,
A felesége felkötí magát,
Gyermekei éhen pusztulnak el.
Az ékszerek, miket Antwerpbe hoztam,
Ötezer fontra becsülődnek itt,
S én háromezret sem fizettem értük.
Olcsó vásár volt ; nem firtattam azt,
Honnan szereztek meg az eladói ;
S ha lopott jószág (és bizonyly az),
Gondoltam, Antwerpenben lesz vevője ;
Ezért a kormányzó kezébe' hagytam,
Ki kétszáz font hijján megadja érte,
A mit kívánok ; de ne többet erről. —
Hadd látom, biztonságban vannak-e
Banister úr adóslevelei,
Miket Cromwellnek küldtem jóelőre,
Hogy, ha a szél a tengeren rekeszt,
El is fogassa, mire megjövök :
De épen jókor, itt jön ő maga.

Cromwell jön.

BAGOT.

Adjon Isten, Sir.

CROMWELL.

Fogadj' Isten. — Bocsásson meg, kérem, nem ismerem.

BAGOT.

Lehet, uram ; de Bagot a nevem ;
Adósleveleket küldöttem önnek.

CROMWELL.

Ön az, a ki Banistert üldözi !
Itt az irások, miket nékem küldött ;
Azt, hogy ő hol van, jobban tudja nálam.
Azt mondják önről, hogy a szíve kő,
Lelkén erőt sosem vesz irgalom.
A szeme nem tud könnyet ontani,
Kezét haszon nyithatja meg csupán.
De, Master Bagot, ha szavamra hallgat,
Ellenkezőre változtassa mindezt :
Szíve bűnbánást érezzen szünetlen,
A lelke — amint vagyónához illik —
A szenvedőkhöz légyen irgalommal ;
Keze emeljen inkább sülyedőket,
Mintsem sulyával lejjebb nyomja őket :
Minden rossz tettért fizessen meg jóval —
Ezt mondom önnek én, őszinte szóval.

BAGOT.

Ezt azért mondja nékem ön, uram,
Mert válaszom' szeretné hallani ;
De élni önnek is kell, mint nekem.
Tudom, hogy uzsorás ez a világ,
És boldogulni nem tud senki sem,
Hogyha hazudni, jóbarátot csalni,
Szánást lenézni, lelk'isméretet

Gyűlölni nem tud, — de azért dicsérem
 Az ön eszét, hogy olyasmit mutat,
 Ami, remélem, a lelkébe' nincs ;
 Dicsérem az eszét, jól is teszi :
 A jó haszon egyetlen útja ez.

CROMWELL.

Haszon ? Inkább egy evezőlapáthoz
 Kötözve gyötrődném halálomig,
 Rabszolgaként, mintsem olyan silány
 Szklávvá kívánnék lenni, mint te vagy !
 Hogy én szenteskedőn erényt mutatnék,
 Amíg lelkemben ördög lakozik ?
 Nem Bagot : hogyha a te lelked is
 Oly tiszta lenne, minő az enyém :
 Nem volna bajban Banister, szegény.

BAGOT.

Ej, Master Cromwell, mért boszankodik ?
 Hisz' jól tudom, nem olyan ember ön ;
 De bár fehér a lelke, mint a hó,
 Másnak gyanítja mégis a világ.

CROMWELL.

Másnak gyaníthat mégis a világ ?
 Higyjen, a mit akar : tudd meg, csalódik.
 Azért éljen Cromwell, hogy félreértsék
 Becsületét ? Antwerpen városa,
 Minden temérdek gazdagságodért
 Itt nem maradnék egy napot sem én. —
 Áldott szerencse : számadásaim
 Lezárva mind — megyek a pénzemért.
 Bagot, tudom, a kormányzóhoz indulsz :
 Köszöntsd nevében ; mondd, hogy útrakeltem,

Itália gyümölcsös téreit
 Kívánva látni; s ha van lélek benned,
 Tudod, hogy mit kell Banisterrel tenned.

BAGOT.

A kedveért, Sir, mindent megteszek —
 (*Félre.*) Hogy a szive leasszék, míg garast lát, —
 (*Fenn.*) Így, Master Cromwell, most bucsút veszek,
 A kormányzóhoz kell sietnem innen.

CROMWELL.

Ég áldja, Sir; emlékezzék szavamra.
 (*Bagot elmegy.*)

CROMWELL.

Nem, Cromwell; szived nem sülyedhet úgy le,
 Hogy hamissággal, uzsorával élj.
 De jól van így ez: nem bánt semmi sem;
 Eztán utazva töltöm életem'.
 (*Hodge jön.*)

HODGE.

Thomas fiát, aszondja! No, én ugyan megjártam Thomassal! Nem gondoltam volna, hogy olyan nagy dolog vízen utazni; mert Putneyből elmegyek Parish-Gardenbe két garasért; olyan nyugodtan ülök, mint a pinty, semmi hullámvás, lökődés a beleimben, még kis csónakon sem: itt meg, alig jutottunk ki négy mérföldnyire a nagy zöld vízre, mikor épen uzsonnázni akarok, egyszerre csak valami mozgolódást érzek a beleimben. Végtére nézegetni kezd egy tengerész és mondja: — Egyél, igyál, rakd ki az elemőzsiádat, ide vele; hiszen csak egy ángolna van a hasadban. No jó, előszedem az elemőzsiát, az elemő-

zsiára meg rácsapnak a tengerészek ; azt gondolták, én vagyok a legtapasztaltabb ember a hajón, hát megkérdezték, micsoda fából van ez a hajó : megesküdték mind, hogy olyan jól megmondtam, mintha ismertem volna az ácsot, a ki csinálta. Aztán közeledtünk már a parthoz, kegyetlenül megéheztem, nyúlok a batyumhoz. Átkozottul kevés volt benne ; becsaptak a tengerészek ; de azért nem vádolhatom őket : csak sziveség volt ; mert én sziveségből megmondtam nekik, milyen fából készült a hajójuk, ők meg sziveségből megették az elemózsiámat : jó tettért jót várj. No jó, csak megtalálhatnám Thomas gazdát ebben a hollandus városban ! Ő aztán tölthetne egy kis angol sört a hasamba.

CROMWELL.

Nini, Hodge, az apám legénye ! Hitemre, örülök neked. Hogy van az apám ? Mi ujság odahaza ?

HODGE.

Thomas úrfi, Istenem ! Thomas úrfi, csókolom a kezét, keztyűjét, mindenét. Azaz, hogy azt akarom mondani, hogy az apja ura jó egészségben van, Downing Alice itt küld magának egy szerecsendiót, Make-water Böske meg egy gyömbér-gyökeret ; a társaim, Will és Tom együtt küldtek egy tuczat tút ; a goat-i Toll gazda egy pár ujjatlan keztyűt : én magamat hoztam ; nohát ennyi az ujság.

CROMWELL.

Köszönöm, jó Hodge, s az Isten hozott,
De rosszabbkor nem is jöhettél volna ;
Mert épen indulok Itáliába.
Mit szólsz ehhez, Hodge ? Nem jönnél velem ?

HODGE.

Hogy mennék-e veled, Tom? Mit beszélsz Itáliáról? Még ha Flandria legvégibe mennél, oda is elkisérnélek: tiéd vagyok testestül-lelkestül; parancsolj, amit akarsz. Mit, Tom! Hisz' én már átkeltem a Neptun szeleitől korbácsolt kegyetlen hullámokon. Aszondom, Thomas, hogy veszedelemben voltam a vizen; s amint láttam, hogy Boreas kutyálkodni kezd velünk, térdre akartam borulni, hogy Vulkánhoz imádkozzam.

CROMWELL.

Mért épen hozzá?

HODGE.

Mert épen úgy, ahogy ez a Neptun a tengerek istene, Vulkán a kovácsok ura; azért hát én kovács létemre azt gondoltam, hogy ez az istenség talán gondot visel rám egy kicsit.

CROMWELL.

Jó gondolat: de mondd, ettél-e már?

HODGE.

Őszintén szólva, egy falást se, Tom.

CROMWELL.

Jőjj hát, lesz nálam bőven ételed;
És most, Antwerpen, az Isten veled!

HODGE.

Követlek, drága Tom, megyek utánad.

(*Elmennék.*)

HARMADIK SZIN.

Más utca ugyanott.

Az angol képviselő kormányzója, Bagot, Banister és
Banisterné és két rendőr jönnek.

KORMÁNYZÓ.

Valóban elment Cromwell, Master Bagot?
Mi oka volt rá? Mi bántotta meg?

BAGOT.

Valót beszélve: csak szeszély az ok;
Ily ifjú ember, mint ő, meg nem érti,
Jó dolga hol van. Utazásra vágyik
(Ez az oka) és semmi kedve nincs,
Hogy otthon ülve egye kenyerét.

KORMÁNYZÓ.

Nos hát, ha elment, jó szerencse hordja.
Párját aligha fogjuk lelteni itt,
Oly becsülettel fáradt dolgainkban.
De most, Sir, szóljunk a nálam hagyott
Ékszerről — mondja, elfogadja-e
Az árat, melylyel megkináltam érte?

BAGOT.

Ó, Sir, túlságos keveset kínált.

KORMÁNYZÓ.

Hisz közöttünk csak kétszáz font van, ember,
Ez ötezer font mellett semmiség.

BAGOT.

Kétszáz font semmi! Szent hitemre, vért
Izzadok én ily summa pénzekért.

KORMÁNYZÓ.

Master Bagot, tisztos ajánlatot
 Teszek most. Látja, e kereskedő,
 Banister, most indul börtönbe épen,
 Az ön parancsából. Nincs semmije :
 Mit tud megvenni rajta ? Mégis én,
 Mert ismerem még vagyonos korából,
 (S nem becstelenség : balsors tette tönkre,
 Mely egyként szállhat önre és reám is)
 Azt mondom : itt van kétszáz font közöttünk,
 Felezzük el. Százat megadok önnek,
 Ha Banistert szabadon engedi.
 Vagyona nincs, azt tudja jól ön is,
 S adót a nincsből a király se szed.

BAGOT.

Szeretet szól önből ; de tudja meg,
 Hogy ezt megszálni balga szeretet.
 Nyugodjék meg hát ; őszintén beszélek :
 Garast sem engednék az ő javáért.

BANISTER.

Örvendek, hogy velem jót nem teszel,
 Ebül gyűlt szerdelék ebül vesz el.

BANISTERNÉ.

Nyomorult hitvány, kit kígyó gyanánt
 Keblünkön tápláltunk, hogy marj bele !
 Megbántott asszonyt ha meghallgat Isten,
 Elébe hajtom hódoló szívem'.
 Hogy e súlyos bűn hulljon a fejedre,
 Reményem, örömem legyilkolója !

BAGOT.

Szórd rám, jó asszony, minden átkodat :
Átkozott róka gyorsabban szalad.

Bowser belép.

KORMÁNYZÓ.

Ég hozta Angliából, Master Bowser !
Mi ujság ? Hogy vannak barátaink ?

BOWSER.

Jól vannak és köszöntetik velem.
Im, levelek öccsétül és fiátul —
S most áldja Isten ; máris búcsuzom,
Megbízatom sietést parancsol.

KORMÁNYZÓ.

Ebéd előtt ? S a városból is elmegy ?

BOWSER.

Ha csak nem hallok itt egy bizonyos
Ujságot, mennem kell, nincsen segítség.

KORMÁNYZÓ.

Mi a megbízatása ? Tudhatom ?

BOWSER.

A város is tudhatja, nem titok.
Mínap meglopták a királyi kincstárt,
Elvitték néhány legszebb ékszerét,
Vagy hétezer font értékűt. A tolvajt,
Ki elkövette ezt, már felkötötték,
De megvallotta előbb, hogy az ékszert
Háromszáz fontért egy Bagot nevű

Embernek adta volt Londonban el.
 Bagot, úgy halljuk, Antwerpenbe jött,
 S ide követtem én, hogy megtaláljam ;
 A ki először mondhat hírt felőle,
 Ezer fontot kap szolgálatjaért.

BANISTER.

Boszút áll Isten az ártatlanért !

KORMÁNYZÓ.

Nos, Master Bowser, jó időbe' jött :
 Itt van a gaz Bagot, a kit keres,
 S az ékszerek az én kezembe' vannak :
 Fogjátok el, rendőrök, a bitangot !

BAGOT.

Adósom volt egy szégyennel az ördög —
 Most megfizette !

BOWSER.

Ez hát az a Bagot ?
 Legények, hurczoljátok innen el ;
 A válaszát nem hallgatjuk meg itt.
 Verjétek vasra ; ügyét Angliában
 Tárgyalják majd, hol ismerik a hitványt.

BAGOT.

Átok szakadjon mindahányatokra !
 Akaszszatok fel, vagy engedjétek
 Öngyilkossá lennem, pokolra futnom !

BOWSER.

Vigyétek el, fogjátok be a száját !
 (*Rendőrök és Bagot elmennek.*)

BANISTERNÉ.

Ó, végtelen nagyot tettél, nagy Isten!

KORMÁNYZÓ.

Azt hallottam, hogy Bagot gazdag ember.

BOWSER.

Az volt valóban; most, hogy javait
Zár alá vették: ékszert, pénzt, ezüstöt
Házában ötezer fontnyit találtak;
Berendezése szinte annyit ért;
S hogy ezt elvették a király javára,
Ő nagylelkűen az antwerpeni
Kereskedőknek adta, kik viszont
Tovább ajándékozták e vagyont
Egy testvérüknek, kit a csalfa tenger
Koldussá tőn: Banister a neve.

KORMÁNYZÓ.

Jó Master Bowser, e derűs hireddel
Két embert hoztál vissza a halálból:
Im, ez Banister és a hitvese.

BOWSER.

Sir, boldoggá tesz az a nagy szerencse,
Hogy önnek ily kedves hírt hozhatok.

BANISTER.

Egy tetszhalottba öntött életet:
E hirtől lelkem újra éledett.

BANISTERNÉ.

A nagylelkű királyt az Isten ója,
És önt is, ki e jó hírek hozója!

KORMÁNYZÓ.

Master Bagot száz fontos vérdiját,
Mely engem illet: önnek adom át.

BOWSER.

Master Banister, ha beéri vélem,
Tengeri útján társaként kísérem.

BANISTER.

A társaságom bár nagy diszt nem ad:
Szolgálatára állok, hogyha tetszik.

KORMÁNYZÓ.

Örvendek: minden mily szép rendbe jó!
Jerünk ebédre most, jó Master Bowser;
Ön, Mistress Banister, legyen vidám!
Borura-derű: elnyeré a gaz
A büntetést, s jutalmát az igaz!

(Elmennek.)

HARMADIK FELVONÁS.

ELSŐ SZÍN.

Flórencz főhídja.

Cromwell és Hodge ingujjban, kalap nélkül jönnek.

HODGE.

Hát ilyen az, mikor világot lát az ember? Bárcsak holtomig Putneyben maradtam volna. Ó, Master Thomas, kiraboltak, végünk van.

CROMWELL.

Nyugodj belé; véletlen balszerencse az egész.

HODGE.

Véletlen balszerencse! Ördög vitte volna el ezt a véletlen balszerencsét, hogy mezitláb kell járnom; azok a gazemberek még a cipőt sem hagyták meg a lábamon.

Nadrágomat
Megvetették, belerugtak,
Mellényemért, kalapomért
Úgy szerettek,
Ölelgettek,
Mind lehúzták,
Tönkretettek!

CROMWELL.

Hogy boldoguljunk most már, Hodge? Mihez fogjunk?

HODGE.

Biz' én nem tudom. Kolduláshoz nem értek, lopáshoz még úgy se'. Lelkemre mondom, a régi mestersegemre kéne fanyalodni, pőrölyre, patkolásra: csak az a baj, hogy nem ismerem az itt való lovak természetét, szilajak-e, rugósak-e nagyon, vagy sem: mert ha valamelyiknek egyik lábát a kezembe veszem, a másikkal meg felvág egyenest az állkapczámba, akkor végem van, ott nyúlok el, én, Hodge!

CROMWELL.

Hodge, azt hiszem, neked kell dolgoznod mind a kettőnkért.

HODGE.

O, Master Thomas, nem mondtam én azt magának? Mondtam biz' én, nem egyszer, de százszor: «Tom, vagy Master Thomas, tanuljon meg lovat patkolni, magáé lesz még valaha az a patkó» — de sose hallgatott rám. — Igaz is, Thomas! Mit mondott, miféle ficzkók azok, a kik kiraboltak bennünket?

CROMWELL.

Banditák.

HODGE.

Banditák, asszondja? No lehet, hogy itt úgy hívják őket, hanem nálunk Angliában bizonyosan útonálló a nevük. Ó Tom, bárcsak Putneyben üldögnélnek most a sörünk mellett!

CROMWELL.

Nyugodj meg; tűzd fel e két czédulát,
S álljunk meg a hidon. Az a szokás

Ez ország földjén : hogy, ha idegent
 Szükség szorongat, czédulára írja,
 Mi a baja — s a ki segíteni vágy rajt',
 Meg is teszi. — Nos, feltűzted tehát ?
 (*Hodge feltűzi a czédulákat.*)

HODGE.

Fel én ; bár küldene valakit az Isten, a ki el-
 olvassa ; de ne csak olvassa, hanem nézzen is ránk ;
 és ne csak nézzen ránk, de segítsen is rajtunk. Hú,
 fázom, fázom, fázom !

(*Cromwell a híd egyik végére, Hodge a másikra áll.*)

Frescobald jön.

FRESCOBALD (*elolvassa a czédulákat.*)

Mi ez ?
 Két angol, banditáktól megrabolva ?
 Egyiknek úriember képe van.
 Kár, hogy ilyen gonosz sors érte őt,
 Kétség'b'esett rablók kezére jutva :
 Megkérdzem, mi rendü-rangu légyen.
 Sir, adjon Isten. Angol ember ön ?

CROMWELL.

Sir, az vagyok, balsors üldözte angol.

FRESCOBALD.

Hát te, barátom ?

HODGE.

Ki, én, Sir ? Hitemre, magam se' tudom, mi va-
 gyok most ; kovács voltam, Sir, szegény kovácslegény
 Putneyben. Az ott a gazdám, Sir ; ő miatta raboltak
 ki, Sir.

FRESCOBALD.

Látom, hogy banditák törtek reátok,
 Nem kell kérdezniem, hogy mért álltak így.
 De, Frescobald, miért faggatnod őket
 Rendjük-rangjukról, segítség helyett?
 Sir, az a pénz, mi nálam van, kevés:
 Tizenhat dukát, ime, két ruhára,
 Másik tizenhat, itt van, élelemre,
 S megannyi, hogy lovat béreljenek.
 Az erszényemben, látja, ennyi van csak;
 De hogyha otthonomba' fölkeres,
 Nem fogja híjját látni semminek.
 Frescobald, flórenczi árús vagyok,
 S az ön fajtát mindig nagyon szerettem.

CROMWELL.

E váratlan kegyesség, jó uram,
 Mit Isten tudja, hogy' hálálhatok meg — —
 Szükség szorít jóságát elfogadnom,
 S aranyáért csak hálát adhatok.
 A végtől mentett meg e száanalom;
 Nevét mindég imámba foglalom.

FRESCOBALD.

Egy szót se többet; jőjjön el velem,
 Szükségén jobban kell segítenem.

CROMWELL.

Nem, nem, bocsássa meg: elég ez arra,
 Hogy Bolognáig eljussak vele,
 Hol egy nemes gróf szörnyü bajba' van:
 Egy angol ember, Russell, Bedford grófja,
 A kit a frank király halálra üldöz.
 Ennek javára lehetek talán;

Az életéért vérem ontanám.
Ezért köszönöm jóságát, uram,
De mennem kell miatta csakugyan.

FRESCOBALD.

Ilyen jó tettben meg nem gátolom.
Adja az ég, hogy jó sikerrel járjon!
Ha erre visszahozza még a sors,
Eljöjjön hozzám. És most búcsuzom ;
Kivánom mind, mi jót ember kívánhat.

(*Frescobald elmegy.*)

CROMWELL.

Rád szálljon mind, mi jót csak Isten adhat!
Kevés ily embert hord hátán a föld.
Nos, Hodge, mit szólsz? Nem jó szerencse ez?

HODGE.

Micsoda? Mondok valamit, Master Thomas: ha minden ember olyan, mint ez a derék úr volt, üssük fel a sátorfánkat ezen a hídon; többet szerzünk itt koldulással egy nap alatt, mint patkolással egy esztendőben.

CROMWELL.

Nem, Hodge, Bologna felé kell sietnünk,
Bedford nemes grófját megmenteni:
S ha számításomban meg nem csalódom,
Az árulást lefőzzük könnyű módon.

HODGE.

Jó, megyek önnel. Isten óvjon, nehogy megint azokkal a rabló banditákkal találkozunk.

(*Elmennek.*)

MÁSODIK SZIN.

Bologna. Szoba egy fogadóban.
Bedford és Fogadós belépnek.

BEDFORD.

Elárultak? Bedford, azért születél,
Hogy aljas kéztől halj meg, ily helyen?
Hányszor kibujtam Frankhonban kezükből,
Hány harczot vívtam velük győztesen,
Hogy már nevemre megfutott a frank,
S most árulással űzzenek halálba?
Soknak a vérét ontom még ezért!

FOGADÓS.

Mylord, beszélni szeretnének önnel.

BEDFORD.

Az árulók a véretem szeretnék;
De születésemre, becsületemre,
Nevemre s minden reményemre mondom:
Az életem' drágán adom nekik!
Nyisd ki az ajtót, kimegyek közéjük;
Ha meg kell halnom, becsülettel haljak.

FOGADÓS.

Kétségb'esett vállalkozás, Mylord:
A ház körül mindenhol lesnek önre.
Szándékuk az, hogy foglyul ejtik és
Bilincseken küldik Frankhonba el.

BEDFORD.

Homokká szárad hamarább a tenger,
 Mind élve engem odaküldenek.
 Inkább lyukaszsák rostává a testem',
 S haljak meg, mint a myrmidonok ellen
 Harczolva Hektor* — mintsem Frankhon azzal
 Kérkedhessék, hogy Bedford foglya lett.
 Ó, áruló Frankhon te, mely a harczok
 Törvénye ellenére cselvetéssel
 Üzöd halálba ellenségedet!
 De várj csak, lesz, ki véremért cserébe
 Frankhon legdrágább vérént ontja ki.
 (*Belép egy szolga.*)

BEDFORD.

Vissza, különben vége a napodnak!

SZOLGA.

Bocsánat, Mylord — csak jelteni
 Jövök, hogy *asok* felbéreltek egy
 Nápolyi embert, a ki megfogadta,
 Hogy ékesszólásának erejével,
 Egyetlen csöpp vér kiontása nélkül,
 Épen kezükbe szolgáltatja önt;
 S ezért, egyetlen szolgától kísérve,
 Egymaga kér csak bebocsáttatást.

BEDFORD.

Nápolyi ember? Mondd, hogy bejöhet.
 (*Szolga el.*)

* Shakespeare «Troilus és Cressida»-jában, a homerosi hagyománytól eltérően, Achilles a myrmidonokkal mészároltatja le az orvul meglepett Hektort. (*Ford.*)

BEDFORD.

Ha oly ravasz ékesszólásu volna,
Mint Cicero, a híres római,
Csak szél ellen szórt polyva vón' szava.
Vagy lenne bár édesnyelvű Ulysses,
Ki megzavarta Ajax ép eszét,
S a nyelve volna e szónok fejében :
Nem nyer meg engem élve e beszéd,
Mert nincsen szó a halál ellenében.
(*Belép Cromwell, nápolyi ruhában, vele Hodge.*)

CROMWELL.

Sir, ön a ház gazdája ?

FOGADÓS.

Én, uram.

CROMWELL.

Azonnal távozzék el e szobából,
S a grófot hagyja egyedül velem,
Meg e paraszttal itt, szolgálatunkra.

FOGADÓS.

Örömmel : ó, csak jót végezzenek !

(Fogadós elmegy, Cromwell bezárja az ajtót.)

BEDFORD.

Nos, Sir, beszéljen, mit akar velem ?

CROMWELL.

Mylord, nem óhajtja magát megadni ?

BEDFORD.

Nem ám, te jámbor, mig a kardom ép.
Ez az ékes szó, mely engem legyőz ?

CROMWELL.

Ékes szavam megmenti önt, Mylord :
Nem vagyok én, mint látszom, nápolyi,
Hanem Cromwell, szolgája, angol ember.

BEDFORD.

Hogy, Cromwell? Nem a kovácsom fia?

CROMWELL.

De az, Sir, és segítségére jöttem.

HODGE.

Biz' úgy, Sir; én pedig Hodge vagyok, a kegyel-
mességed szegény kovácslegénye: nem egyszer, de
százszor vasaltam meg az almásszürkéjét.

BEDFORD.

És mit segít az rajtam, hogy te itt vagy?

CROMWELL.

Segíteni fog, ha rám hallgat, Mylord.
Jól tudja: Mantua s Bologna népe
Halálos harcban állanak — s azok
Tisztelik és szívből szeretik önt.
Ha kijut a mantuai-kapun:
Bármily erős ellentől mentve van.

BEDFORD.

Ej, hallgass, képtelen dolgot beszélsz:
Nem látod hát, hogy körülzártak itt?
Hogyan lehet kimenekülni innen?

CROMWELL.

Erővel tán nem, észszel biztosan.
 Cseréljen lordságod Hodge-zsal ruhát ;
 Bologna rendei nem ismerik,
 (Tudtommal arczát nem látták soha),
 Egy megbeszélt szóval behívom őket
 S megkérem, hogy mi ketten elmehessünk
 Ügyes-bajos dolgomban Mantuába.
 Hogy tetszik önnek ez a terv, Mylord ?

BEDFORD.

Pompás ! De Hodge — te megkoczkáztatod ?

HODGE.

Én ? !

Nemes uram,
 Én boldogan
 Teszem, a mit bírok,
 Légy te szabad,
 Sorsom miatt
 Biz' Isten nem sirok.

BEDFORD.

Jőjj hát, cseréljünk hirtelen ruhát.

CROMWELL.

Menj, Hodge ; siess, nehogy szólítsanak.

HODGE.

Nyugodt lehet, jól felöltöztetem !
 (*Bedford és Hodge kimennek.*)

CROMWELL.

Isten segítse tervemet sikerhez,
 Hogy épen jusson ki innét a gróf !

Sajnálom mégis e jámbor legényt,
Félek, hogy rútul bánnak el vele :
De két rossz közül a kisebbik ez,
S jobb, hogyha ő nehéz rabságot vállal,
Mint ha ily nemes gróf hal rút halállal.
E sok kemény szív is enyhül talán,
Ha elmegy az, kit gyűlölt mindahány.

(*Bedford és Hodge visszajönnek.*)

CROMWELL.

Készen vannak, Mylord ?

BEDFORD.

Hogy tetszünk néked, Cromwell? Jó lesz így ?

CROMWELL.

Nagyszerű, jó uram. — Hogy érzed magadat,
Hodge ?

HODGE.

Hogy érzem magamat? Hát úgy, mint más nemesember. Ó, érzem, amint mászik belém a méltóság! Én-nagyságom csudálatosan melankólikus: hát nem az a legüribb dolog, melankólikusnak lenni ?

BEDFORD.

Bizony, Hodge : most eredj, ülj le a dolgozószobámban és ügyelj a viselkedésedre.

HODGE.

Nyugodt lehet, Mylord : csak bizza rám, ügyelek én arra : hanem mondja csak, Mylord, nem rágja semmi ?

BEDFORD.

Nem, igazán nem, Hodge.

HODGE.

Persze, tudják, hogy elvesztették a régi legelőjüket. Különös dolog az efféle féreg, nem meri nagyurakkal összeszűrni a levét.

CROMWELL.

Menj a helyedre, Hodge ; behívom őket.
Rendben van minden : — Tessenek bejönni !

*Bologna kormányzója, más Rendek és Polgárok ; alabárdos
Rendőrök jönnek.*

KORMÁNYZÓ.

Hogyan, meggyőzte ? Megadja magát ?

CROMWELL.

Meggyőztem és nyugodtan várja, hogy
Bologna mint rendelkezik vele.

KORMÁNYZÓ.

Az ígért díjat adjátok meg ennek,
S menjen tovább, amerre útja van.

CROMWELL.

Utam, Sir, innen Mantuába visz ;
Biztos kíséretet kérnék odáig.

KORMÁNYZÓ.

A mantuai-kapuhoz vigyétek,
S ügyeljete, hogy épen jusson át.
(Bedford, Cromwell és egy rendőr elmennek.)

KORMÁNYZÓ.

Húzzátok szét a függönyt, lássuk őt.

(Egy szolga széthúzza a függönyt.)

Ó, épen ír: álljunk csak félre kissé!

HODGE *(olvas).*

William pajtás, nem az vagyok, aki voltam; kovácsként jöttem el tőletek, most meg mint lord irok neked. Mikor ezen soraimat írom, a poloniai kolbászok közt vagyok. Lordságom tisztelteti Ralphot és Rogert, Bridgetet és Dorothyt, s az egész putney-i ifjúságot.

KORMÁNYZÓ.

Ezek bizonyly angol nemesek,

Személyes jóbarátok, kiknek ír:

(Hodge éneklő hangot ad.)

Várjunk csak, most meg énekelni készül.

(Hodge egy dalt énekel.)

Mylord, örülök, hogy ilyen vidám;

Meghigyje, jó uram, ha tudna mindent,

Hamar bánatra változnék a kedve.

HODGE.

Mit, az én kedvem? Nem, polónius te,

Én lord vagyok, hát hagyj csak békivel.

Megvetlek téged és kolbász-vitézid',

Állj félre én lordságom oldalárul.

KORMÁNYZÓ.

Mylord, e tréfa nem használhat önnek.

HODGE.

Hát azt hiszed, polónius barom,

Hogy csúfság, tréfa, gúny az én szavam?

Nem, te söröskancsó, tudd meg, hogy én,
Nemes gróf, törzsökös lord —

(Trombitaszó hallatszik.)

KORMÁNYZÓ.

Mit jelent ez?

(Belép egy követ.)

POLGÁR.

Mantua városától jött követség.

KORMÁNYZÓ.

Beszélj, mit kívánsz, mantuai ember?

KÖVET.

Bolognaiak, küldetésem ez :
Tudtuladom nektek, hogy a nemes
Bedford gróf nálunk biztonságba' van,
S visszakívánja e szegény parasztot,
Kivel megcsalta reménységteket :
Ha nem adjátok vissza, Mantua
Rendei azt a fegyverszünetet,
Mit néktek adtak, tüstént visszavonják ;
És várostokból, ha kimozdul ember,
Az vissza nem tér, míg ő nincs kezünkben.

KORMÁNYZÓ.

Ó ez a balsors, hogy emészti szívem !
Mindnyájunkat megcsalt a nápolyi.
Vidd e bolondot. Mit tegyünk vele,
Ha a gróf elment? Hogy vinné az ördög !

HODGE.

Biztosítom, uram, nem vagyok én gróf, csak kovács ; egy bizonyos Hodge, putney-i kovács, uram ; a ki becsapta uraságodat, túljárt uraságod eszén.

KORMÁNYZÓ.

Vidd e bolondot, hogyha érte jöttél.

HODGE.

Nagyobb bolondot hagyok itt az úrban.

KÖVET.

Üdv, bolognaiak. — Jerünk, barátom.

(Hodge és a Követ elmennek.)

KORMÁNYZÓ.

Jó, Mantua, Bedfordot megszöktetted :
Mebánatjuk veled hamar e tettet'!

(Kormányzó, Rendek, kíséret, stb. el.)

Kar belép.

KAR.

Láttátok eddig, Cromwell sorsa hogy' folyt.
Most Bedford grófja, a ki Mantuában
Biztonságban volt, Cromwell társaságát
Kivánta, míg Frankhonba visszatér,
Hogy jó szolgálatáért megfizessen ;
De ezt a kérést Cromwell megtagadja,
S azt mondja : oly országba vágy utazni,
Hová még lábát eddig nem tévé ;
S így Spanyolhonba indul egyenest,
A gróf Frankhonba — és elválnak ők.
Most gondolattok, gyorsan, mint a szél,
Szálljon át Cromwell útas-évein ;
Képzeljétek, hogy Angliába' van,
A főlevéltáros szolgálatában,
Honnét a sorsa mind följebb ragadja :
Évek művét egy óra megmutatja.

(El.)

HARMADIK SZÍN.

London. Terem Sir Christopher Hales házában.

Zene szól, terített asztalt hoznak be. Sir Christopher Hales,
Cromwell és két szolga belépnek.

HALES.

Vigyázzatok gazdátok jó hírére ;
S mint bőkezűségem túllépi most
A közönséges megvendéglést —
Oly nyílt nézéssel, mint gazdátok lelke,
Tetézzétek a dús asztalt ti is,
A melyhez a bibornok udvara,
S a lord kancellár kísérői ülnek.
De, Cromwell, legtöbbit tetőled várok :
Több vagy más egyszerű emberfiánál,
S a mily magasra szárnyal szellemed
Tudásod által, oly fényben ragyog
Utazgatásid révén, ahol ennyi
Tapasztalást szereztél — s valamennyi
Tudós, romlatlan lelkedet dicséri.
Jó Cromwell, vess nyájas tekintetet
Egész házamra ; s mit e durva hús
Elront tudatlanság vagy — bor miatt :
Udvariassággal hozd helyre azt.
A szíves-látásnak ha híjja esnék :
Dús asztalt, jó bort nem becsúl a vendég.

CROMWELL.

Nyugodt lehet, Sir : a mi rajtam áll,
Tehetségem szerint meg is teszem.

HALES.

Dologra hát : itt lesznek nemsokára.

(*Cromwell kimegy.*)

HALES.

Cromwell, a te sok szép tulajdonod
Inkább való állam szolgálatára,
Mint az enyémre. Szeretettel nézlek,
S e szeretet javít majd sorsodon.

Szolga jő.

SZOLGA.

Sir, itt vannak az urak.

HALES.

Ég hozta őket ; Cromwellt hívd be gyorsan,
S vigyázz te, hogy minden készen legyen.

(*Szolga kimegy.*)

*Zene szól. Wolsey bíboros, Sir Thomas More, Gardiner,
Cromwell és Kíséret jönnek.*

WOLSEY.

Ó, Sir Christopher, milyen bőkezű ön !
Terített asztal is vár minket itt ?

HALES.

Urak, ha szó ki tudhatná fejezni
A szíves-látást, mit szívem kínál,
Sokat beszélnek — ám nekem ravasz
Gazda gyanánt kell bennetek' fogadnom ;
Majd lakománk végével üdvözöllek,
Hogy mentse ki a szó a gyöngé asztalt :
De hozott Isten, népetekkel együtt.

WOLSEY.

Köszönjük, kedves levéltáros úr.
 Ülünk le hát ; te is, Sir Thomas More.
 Furcsa különbség a spanyol s miköztünk :
 A spanyol ebéd csak uzsonna nekünk —
 S azok tevékeny emberek valóban.
 Azt látom ebből, hogy mértékkel élve,
 Annál alkalmasabb a harczra testük,
 S véletlenül ha éhinségbe jutnak,
 A bőjthöz szokva nem szenvednek annyit.

HALES.

Bort töltsetek ; szállok a bíborosnak.
 Mi, angolok, őszintébbek vagyunk,
 Mint a sok éhező, görhes spanyol.
 Gazdagja minden jót megvon magátul,
 Csak talján csuklya lógjon rajta hátul,
 S testét Sevilla selyme fődje be ;
 Szegényje meg, kinek nincs egyebe,
 Mint sós heringje s egy-két citroma,
 Édes húst szája nem ízlelt soha :
 Hord oly ruhát, melyen minden darab
 Aszott képénél százszor finomabb.
 Inkviziczió, éhség, bárgyu gőg :
 E három ördög jármát nyögik ők.

MORE.

Valóban, veszte e három dolog
 A népnek, mely vak nyájként támolyog.

HALES.

Urak, Isten hozott ; e serleget
 Rátok köszöntöm ünnepélyesen.

MORE.

Szeretem a köszöntést ; ámde ha
Fejfájás, kábultság hozója lesz,
Abbahagyom :
Ne tölts, barátom ! A csepp gyöngé bár,
Sok embert döntött az árokba már.

WOLSEY.

Sir Christopher, ez a te embered ?

HALES.

Enyém ; tanult ember, sok nyelv tudója,
S a keresztyén föld sok helyét bejárta.

WOLSEY.

Barátom, jőjj idebb. Sokat utaztál ?

CROMWELL.

Tudásomat növeltem Németalföld,
Frank- és Spanyolhon, Germánia és
Itália megismerésivel ;
S bár hasznom ebből nem sok lehetett :
Szemem s a szívem megelégedett.

WOLSEY.

S országokról, fejedelmi udvarokról,
Miket megláttál, mint ítélsz magad ?

CROMWELL.

Mylord, nincs Angolországhoz hasonló,
Sem állam, sem polgárság, mondhatom.
Frank, olasz, spanyol a gyönyörnek él,
Paraszt a herczeggel versenyre kél.

Német, hollandi: ivók nemzete,
 Ott jó toroknak van becsülete.
 Angolhont nem dicsérem, mert hazám:
 De lenézheti mindet igazán!

WOLSEY.

Mylord, több szellem lakik emberedben,
 Mint a mit meglát kívülről a szem.
 Sir Christopher, mondd, megválnál-e tőle?

HALES.

Magam akartam felajánlani:
 Helyettem ő ajánlta bé magát.

WOLSEY.

Mi a neved?

CROMWELL.

Cromwell, Mylord.

WOLSEY.

Cromwell, ezennel ügyvivőmmé teszlek,
 S személyem mellett lesz matól helyed:
 Köszöntséd őt jó szívvél, Gardiner.
 (*Gardiner megöleli Cromwellt.*)

MORE.

Bibornok uram itt felségesen nyert:
 Gazdag ebédhez még egy ilyen embert.
 Lovag, imádkozz, hogy többször ne jőjjünk;
 Ha megtennők, elzárd ajtód' előlünk!

WOLSEY.

Sir Christopher, ha birtokod felét
 Nekem adod, nem örvendeztet úgy meg,

Mint ez az ember. Az ő útja még,
— Azt súgja lelkem — fölfelé vezet,
Mert a becsületes igyekezet
Szelétül a hirnév lobogva ég.
Jó levéltáros úr: most áldjon ég.

HALES.

Isten veled, Cromwell.

CROMWELL.

Búcsút veszek,
De holtig hived, tisztelőd leszek.

(Elmennek. Közben szól a zene.)

NEGYEDIK FELVONÁS.

Kar belép.

KAR.

Most Cromwell sorsa delelőre ér.
Wolsey, ki fiaként szerette őt,
S kezére bízta minden kincseit :
Wolsey meghalt ; szolgája, Gardiner,
Lón Winchesternek püspöke. Bocsánat,
Hogy Wolsey életét nem mondjuk el :
Cromwell halála tárgya e darabnak.
Nézzétek végig, mily magasra száll,
S magasban hogy tör rá az orv halál.
Mit eddig vétettünk, nézzétek el ;
Majd helyrehozzuk most a többivel.
Csak egy reménység tölti be szivünket,
Tetszésetek hogy végig kísér minket.

(Elmegy.)

ELSŐ SZIN.

London. Sétatér.

Gardiner, Winchester püspöke, Norfolk és Suffolk hercegek,
Sir Thomas More, Sir Christopher Hales és Cromwell jönnek.

NORFOLK.

Cromwell, a biboros halála óta
Őfelségének értésére adták,
Hogy vannak holmi iratok kezedben,

Mik Anglia sorsára fontosak.
Winchester püspöke, nem így van-e?

GARDINER.

Herczeg uram, mi régi társak voltunk —
És, Cromwell, bár urunk szeretete
Kötött minket, míg ő urát szerette :
Ma már hiába volna eltagadni
Azt, mi az állam ártalmára van :
S bár Isten engem magasabbra helyezett,
Mint én kívántam, vagy megérdemeltem,
Inkább szakadjon életemnek vége,
Mint hűtelen legyek uralkodómhoz !
Mit szólnsz, Master Cromwell ! Mondd, van-e nálad
Ilyen irás ? Igen, vagy nem ?

CROMWELL.

Im, itt van,

Mind valahány. És térden nyujtom át
Suffolk és Norfolk hercegeinek.
Uram volt Wolsey — és a mi erény
Lakott szivében, azt szerettem én ;
De mi agyában forrt az állam ellen :
Azt gyűlölettel látja honszerelmem.
Halála búsít, de bukása nem,
Mert lánczra verte volna nemzetem' !

SUFFOLK.

Hűségedet megtudja majd királyunk,
S meg is jutalmaz érte, higyj nekem.
Jerünk most ő felségéhez, Mylord,
Ez iratokkal, miket látni vágyik.

(*Norfolk és Suffolk elmennek.*)

Bedford sietve jő.

BEDFORD.

Mi, Cromwellt látom itt? Lelkemre mondom,
 Örömmel üdvözöllek Angliában.
 Te egykor megmentetted életem'.
 Mit, tán nem úgy van?

CROMWELL.

Ha megtettem is :
 Nagyobb dicsőség, ha ön hozza szóba,
 Mint hogyha én hánytorgatnám hiún.

BEDFORD.

Nos, Cromwell, itt a hála ideje.
 Ajánlni foglak az uralkodónak.
 Örülj, szerencséd most magasba hág :
 Hálátlan Russellt nem lát a világ!

(Elmegy.)

HALES.

Ó, hogy forog a végzet kereke!
 Ki volt egykor nagyobb a biborosnál,
 Kitől rettegték, kit szerettek jobban?
 S kinek volt gyászosabb bukásba' része?
 Rang, hírnév : Fortuna hizelkedése ;
 S kire ma minden dicsőséget áraszt :
 Irigység, becsvágy öli holnap már azt.

MORE.

Ki lát legyet pókhálón tönkremenni,
 Bátran mondhatja : hitvány veszte — semmi!

GARDINER.

Tudtam : hatalma nagy, s mind többre vágyik —
 Ez a heveség nem tarthat sokáig.

HALES.

Kit szárnya a naphoz ragad közel :
Önön szerencséje pusztítja el.

Suffolk herczeg jön.

SUFFOLK.

Cromwell, térdelj le — és, Henrik király
Nevében : Sir Thomas, ki most feláll !

Norfolk herczeg jön.

NORFOLK.

Cromwell, Angolhon kegyelmes királya,
Írántad érzett jóindulatából
Kincses-házához sáfáruul veszen,
Első titkárává tesz és egyúttal
Titkos tanácsa tagjául nevez ki.

Bedford gróf jön.

BEDFORD.

Hol Sir Thomas Cromwell ? Lovag-e már ?

SUFFOLK.

Már az, Mylord.

BEDFORD.

Nos hát, hogy ez a név
Még jobban tündököljön : a király
Magán-pecsétje őrévé teszi,
És főlevéltárossá. Ezt a tisztet,
Sir Christopher, te töltötted be máig,
De néked mást, nagyobbbat szánt a felség.

CROMWELL.

Urak, sok ez a tisztesség nekem,
Kevés érdem fejében.

MORE.

Nyugodt lehetsz : mindenki kap ezen.
De te okos vagy : tetteted magad,
Mintha kedved se' vón', hogy elfogadd.

GARDINER (*félre*).

Tisztesség, cím, előrehaladás —
E gyors mászásnak gyors bukás lesz vége !

NORFOLK.

Jerünk, urak ; az ujdonsült tanácsos
Velünk együtt lépjen be a királyhoz.
(*Mind elmennék, Gardiner kivételével.*)

GARDINER.

De Gardiner azt mondja : e dicsőség
El fog homályosulni ! Mért legyen
Nagyobb ember Cromwell, mint én vagyok ?
Új tisztességed nékem új harag :
Vigyázz — egy fejjel megkurttalak !
(*Elmegy.*)

MÁSODIK SZÍN.

London. Utcza Cromwell háza előtt.
Frescobald jön.

FRESCOBALD.

Ó Frescobald, mi lesz most már belőled ?
Hová indulj, miféle útra térj ?
Fordult egyet Fortuna kereke,
S minden vagytonod a tengerbe süllyedt.

Minden barátom, kihez folyamodtam,
Rámunt, segélyét megtagadta mind.
Adósaim, kik fölsegíthetnének,
A tartozást ál-esküvel tagadják ;
Tudják, hogy pénzem nincs törvényre menni :
S itt Londonban, hol oly gyakran valék,
S annyi nyomorgón segitettem egykor,
Nyomoru, megvetett most én vagyok.
Ne várd, hogy szívük kulcsát megtalálad :
Feküdj le, vándor, várd be itt halálad'.

(Lefekszik.)

Seely és Joan jönnek.

SEELY.

Gyere, Joan, gyere ; lássuk, mit tesz most ő mi-
értünk. Remélem, azt, a mit mi tettünk érte, amikor
ugyan sokszor feketett volna le éhes gyomorral.

JOAN.

Jaj, lelkem uram, csakhogy azóta lord lett belőle,
sose fog az miránk nézni, felkapott az uborkafára,
mint a példaszó tartja. Búcsúzhatunk a tehenünktől !
Az is olyan úrféle volt, mint ő, a ki tönkretett minket ;
bezzeg máskor sohasem adtuk zálogba a tehenünket,
hogy a bérletet ki tudjuk fizetni.

SEELY.

Jól van no, Joan, erre jön majd s az Isten Istenem
ne legyen, ha kereken meg nem mondok neki min-
dent ; meg én, még ha százszor lord is : tudja meg,
hogy nem kaptam ingyen a sajtomat meg a szalon-
námat.

JOAN.

Emlékszel-e, férjem uram, hogy' szerette a sajtos-tésztáimat? Bizonyosan elfelejtette már; no de majd eszébe juttatjuk.

SEELY.

Várj csak, kapunk most három pofont rókafarokkal, de ha szétszaggatnak, akkor is megmondom neki a magáét. — Ki jár itt? Állj fel, itt jó; állj fel!

Hodge jön, ezüstös bottal; Cromwell, a ki előtt hivatali pálcáját viszik; Norfolk és Suffolk hercegek, Kíséret.

HODGE.

Félre az útból, koldusok. Kelj föl, ficzkó; menjetek, derék emberek; szaladjatok innét, hé!

(Frescobald fölkel és félreáll.)

SEELY.

Bezzeg félrerugnak most bennünket, mikor a magunk jussáért jövünk; pedig volt ám olyan idő, mikor barátságosabban nézett volna ránk: téged meg, Hodge, jól ismerünk, akármilyen nagy úr lett is belőled.

CROMWELL.

Ficzkó, ide: — miféle nép ez itt?
Csak nem a derék hounslowi csapos,
S a felesége? Tartozom neked,
Úgy-e, apó?

SEELY.

Úgysegéljen, bizony tartozol. Szeretném, ha meg is fizetnéd a tartozásodat: jó négy font; fel van róva otthon az ajtófélfára.

CROMWELL.

Igaz, tudom. — Tíz aranyat neki: —
 És nőddel együtt nálam léssz ebéden ;
 S míg élsz, adok jószántomból neked
 Ama négy fontért minden évbe' négyet.

SEELY.

Hát nem változtál meg? A régi Tom vagy még
 mindig? Áldjon meg az Isten, jó Tom lord. Eredj
 haza, Joan, eredj; ma én ebédelek Tom lordnál, te
 majd eljöhetsz jövő héten. Vidd haza a tehenet; eredj,
 Joan, eredj.

JOAN.

Isten áldjon hát, jó Tom lord; tüstént hazaviszem
 a tehenet. (*Joan elmegy.*)

*Gardiner jön.*CROMWELL (*Hodgehoz*).

Ficzkó, szaladj ahhoz az idegenhez ;
 Mondd, hogy maradjon ma ebédre nálam :
 Beszélnem kell vele.

GARDINER.

Norfolk herczeg, látja e búborékot?
 Puszta lehellet! Várja el a végét :
 Várja csak el!

NORFOLK.

Sok tette, mondhatom, nekem se' tetszik ;
 De hagyjuk most — szereti a király.

CROMWELL.

Jó reggelt, püspök úr : tudom, haragszik
 Az apátsági földekért reám.

GARDINER.

Nincs igazam, mikor bántják a vallást?
Az ön tettének nincs mentsége semmi.

CROMWELL.

De van: kikergetem az Antikrisztust,
S pápista rendjét e birodalomból.
A vallás ellensége nem vagyok;
De a mi történt, használ Angliának.
Mít használt ez a föld? Hizlalt egy farka
Lusta apátot s telt hasú barátot.
Nem szántanak, nem vetnek: de azért
A java-termést mégis ők aratják,
S kiszívják a szegényből a velőt.
Henrik királyé most e föld egészen:
Az ő földje volt eddig papi kézen.

GARDINER.

Igen, ily módon érvelt ön, Mylord:
De a ma meg sem született gyerek
Atkozni fogja egykor a napot,
Midőn a szerzetességet legyűrték.
Hol lesz ezentúl vendégszeretet?
Szegény nyomorgó ember merre menjen,
Hogy segítséget, vagy nyugvást találjon,
Ha súlyos út gyöngíti tagjait?
Hol eddig szerzetes fogadta be,
Dühös szelindek kergeti ki most;
S ezernyi ezer — —

NORFOLK.

O, Mylord, ne többet,
Késő bánkódni azon, a mi elmúlt.

CROMWELL.

Tanácsgyűlésre kell mennünk, úgy-e?

NORFOLK.

Követjük önt, Mylord; kérem, vezessen.

Idősb Cromwell jn, földműves-rubában.

ID. CROMWELL.

Micsoda? Egy Cromwellből pecsétőr lett, mióta én elhagytam Putneyt és Yorkshire-ben laktam? Sose hallottam jobb ujságot: látni akarom ezt a Cromwellt, különben baj lesz.

CROMWELL.

Öreg atyám itt! Rangom' félredobva,
Atyám, térden kérem áldásodat.
Egy szolgám menjen és vezesse be;
Beszélgetünk majd szabadabb időmben.

ID. CROMWELL.

Ha meghalhatnék e boldog napon!
Örömkönnyem' záporként hallatom.

(Cromwell és szolga elmennek.)

NORFOLK *(félre).*

Nemes lélekre vall e nagy szívesség.

CROMWELL.

Urak, későre jár: sietni tessék!

(Mind elmennek Frescobaldot kivéve.)

FRESCOBALD.

Mi dolga lehet e lordnak velem?
 Szolgájával rendelte, hogy maradjak.
 Nem bántottam meg tudtommal soha.
 Ej, bármi jőjjön, könnyen viselem:
 Mi rosszabb történhetnék már velem?

Banister és felesége jönnek.

BANISTER.

Jójj, feleség,
 Már szinte itt az ebéd ideje;
 Newton és Crosby azt üzenték tegnap,
 Hogy eljönnek ebédre s visszaváltják
 Adóslevelüket. Siess haza,
 S ügyelj, hogy minden készen várja őket.

BANISTERNÉ.

Jó szívvvel látom őket; sietek:
 De nézd — nem Master Frescobald az ott?

(Odafut hozzá és megöleli.)

BANISTER.

Egek! Ez a jó Master Frescobald:
 Mondja, minő szerencse hozza erre?

FRESCOBALD.

Ugyanaz, a mely önt nyomorba vitte.

BANISTER.

Mért nem tudatta hát sorsát velem?
 Feledte volna Banister barátját,
 Kinek vagyona és szeretete,
 Élete és mindene az öné?

FRESCOBALD.

Féltem, hogy úgy fogad majd, mint a többi,
A kikkel több jót tettem én, mint önnel,
S szegénynek látván mégis félrenéztek.

BANISTERNÉ.

Ha Banister ily hitvány szívü volna,
Sosem néznék többet férjem szemébe,
De gyűlölném, mint mérgesnyelvű sárkányt.

BANISTER.

És jól tennéd, ha ilyen volna férjed.
Mióta láttam, Sir, megnőtt vagyunkám,
S az ezer fontot, melylyel tartozom,
Házamban őrzöm : készen várja önt.
Szomorú sorsa bármint fáj nekem,
Boldog vagyok, hogy én segíthetem.
Nos, tetszik-é házamba jönni, Sir ?

FRESCOBALD.

Nem mehetek még, mert a lordkanczellár
Azt parancsolta, hogy várjam meg itt :
Mért, nem tudom. Bárcsak jó czélja lenne !

BANISTER.

Nincs abba' kétség ; biztosíthatom,
Olyan derék és nemeslelkü úr,
Kinél külömb e polczon még nem ült.

BANISTERNÉ.

Sir, testvérem a sáfárja : ha tetszik,
Jerünk el együtt hozzá : jól tudom,
Hogy sziveslátásban nem lesz hiány.

FRESCOBALD.

Köszönöm. — Mondják : Bagottal mi lett ?

BANISTER.

A királyunktól lopott ékszerek
Orgazdája volt : ezért felkötötték.

FRESCOBALD.

A gaz bitang méltó jutalma ez.
De sürget az idő : nem indulunk ?

BANISTER.

Követem önt, jó Master Frescobald.
(*Elmennek.*)

HARMADIK SZIN.

Más utcza ugyanott.
Newton és Crosby jönnek.

NEWTON.

Úgy látom, Crosby, fontolgatja még,
Hogy állja-e szavát s fizessen-e.

CROSBY.

Hitemre, az adóslevél szorit :
Háromezzer font ! Sok azt eltagadni ;
S én Banisterben nem kételkedem.

NEWTON.

Hitemre, több e summa az enyémnél,
De mégsem állok sokkal ön mögött,
Mert én ma az udvarnál is fizettem.

CROSBY.

Jó, hogy eszembe jut : mi az oka,
Hogy Cromwell lordnak minden embere
Czombjáig érő köpenyt hord kabátján ?

NEWTON.

Megmondom én, Sir ; így áll a dolog :
Gardiner püspök nem szereti Cromwellt
(Nagynak, kicsinynek van egyként irigye !)
Nemrég nagy összetűzés volt közöttük ;
Cromwellnek hírül hozta valaki,
Hogy a püspök «ki fogja rázni őt
Köpönyegéből.» Erre oszt' a lord
Embereinek hosszú kék kabátot
Csináltatott ; az udvarnál illet
Viselt maga ; s Winchester püspökével
Találkozván, így szólította meg :
«Van itt köpönyeg, amiből kirázzon !»
A püspököt vérig sértette ez.
Ezért viselnek hát hosszú köpenyt.

CROSBY.

Igy volt ez mindig, örökös szabály :
Egyik nagy ember irigyli a mászt.
Dehát miránk ez úgysem tartozik :
Ne indulnánk Banisterhez talán ?

NEWTON.

Ma dúsan megfizetjük az ebédjét.

(Elmennek.)

NEGYEDIK SZIN.

Ugyanott. Szoba Cromwell házában.

Ajtónálló és asztalnok jönnek. Szolgák tálakat hordva mennek át a színen.

AJTÓNÁLLÓ.

Le a kalappal itt, urak.

Cromwell, Bedford, Suffolk, Id. Cromwell, Frescobald, Seely és Kísérel jönnek.

CROMWELL.

Suffolk és Bedford nemes lordjai,
Szegény Cromwell házába ég hozott.
Hol van apám? — Csak tedd fel kalapod;
Bár mást parancsol ily urak előtt
A tisztelet: én megszegem parancsát.
Ősz fejedet féltő gond illeti:
Födött fejű Cromwell nem nézheti
Atyja födetlen homlokát! Soha! —
És most, Sir, mondja: nem flórenczi ön,
S neve nem Frescobald?

FRESCOBALD.

Valaha volt.

A sors névtől, vagyontól megrabolt.

CROMWELL.

Mi hozta ide ez országba most?

FRESCOBALD.

Nem segítettek meg másutt sehol.
Adósaim, remélem, megfizetnek,
Szükségemből kiszabadítanak.

CROMWELL.

Nem segített ön egykor Flórencz hidján
Egy banditáktól kirabolt szegényen?
Cromwell volt a neve.

FRESCOBALD.

Az én fejem

Jó tetteim lajstromja sose volt:
E népet mindig szívemből szerettem.

CROMWELL.

Én vagyok Cromwell, kin akkor segített.
Tizenhat dukátot adott ruhára,
Tizenhat másikat meg élelemre,
S tizenhatot. lovat bérelni rajta.
Im, itt e summák, hiánytalanul:
De nem járná, hogy hasznát véve, most
Kamatja nélkül adjam vissza én:
Fogadd tehát e néhány pénzes zacskót,
Mindegyikükben négyszáz márka van.
Hozd el nekem adósaidd nevét,
S ha nem akarnak megfizetni néked,
Lesz gondom rájuk! Ó, ne adja Isten,
Hogy azt az embert kelljen bukni látnom,
Ki legnagyobb bajomban volt barátom.
Itt áll apám, szerzője életemnek:
Mi tisztelet volna elég neki?
Itt egykori mentője életemnek:
Mi jutalom volna elég neki?
Ez az öreg adott gyakorta ennem —
Mert étlen kellett vón' aludni mennem.
Ők hárman annyi jót adtak nekem,
Hogy holtomig meg nem fizethetem.
De most asztalhoz! Vártunk hosszan — és
Ez ornak szörnyű szenvedés!

(Elmennek.)

ÖTÖDIK SZIN.

Ugyanott. Szoba Winchester püspökének házában.
Gardiner és Szolga belépnek.

GARDINER.

Ficzkó, hol az a két ember, kinek
Megparancsoltam, hogy maradjon itt?

SZOLGA.

Uram parancsát várják odabenn.

GARDINER.

Hívd ide őket és maradj te kint —
(*Szolga el.*)

Mert e két ember segítségével
Ez ország rókáját, ki önmagánál
Különbeket ejtett csapdába már,
Utolsó odujába fektetem,
Ha terveimben nem csalatkozom.
Mi Suffolkot s Norfolkot illeti,
Kikért elküldtem, hogy szóljak velük :
Bármint titkolják a világ előtt,
Szívük mélyén, tudom, nem kedvelik.
Bedford barátja, de csak egymaga :
Szavunk ellen kevés az ő szava.

Két tanú belép.

GARDINER.

Barátaim, tudjátok : éltetek'
Megmentettem, holott törvény szerint
Mindketten halált érdemeltetek.
Szent esküvéssel ígértétek akkor,
Hogy e két élet parancsomra áll.

A KÉT TANÚ.

A mit fogadtunk, meg is tartjuk azt.

GARDINER.

Szavatokon foglak. Mit tennetek kell,
Isten s királytok érdekébe' van :
Egy lázadót kell elpusztítani,
Ki ellensége az egyháznak is :
S ezért szent esküvést kell tennetek,
Hogy hallottatok Cromwell lordkancellárt,
Amint tört kivánt a király szívébe.
Esküdjete bátran : hallottam én
Ilyesmiről beszélni őt — s ha baj
Érne az esküért, megvédelek.

A KÉT TANÚ.

Ha biztosít minket, hogy jó e tett,
Mi elvállaljuk.

GARDINER.

Térdeljete le s én feloldalak :
Fejeteken, ime, a feszület,
Szemöldötökre szentelt víz csepeg :
Mire készültök, jó cselekedet,
S az ég kegyét megszerzitek vele.

ELSŐ TANÚ.

Lelkünkre, Sir, akkor vállalkozunk.

MÁSODIK TANÚ.

A mi fajtánkat Cromwell nem szívelte.

GARDINER.

Ő sohasem szivelt, tudom ; de én
Mindkettőtöknek szerzek jó helyet.
Most menjetek be, amíg nem hivatlak ;
A két herczegnek kell már jönnie.

(A két tanú el.)

Cromwell, vigyázz : időd hamar lejár !
Az apátságok, melyeket ledöntél,
Most fegyverek, mikkel ledöntelek.
Most büszke gögöd tenfejedre száll,
Mert vallásodnak árulója lettél . . .
De most ne többet : itt a herczegek.

Suffolk, Norfolk és Bedford jönnek.

SUFFOLK.

Jó estét, püspök uram.

NORFOLK.

Hogy van, Mylord ? Mit, egyedül egészen ?

GARDINER.

Nem egyedül, urak ; zavart a lelkem.
Kegyelmességetek, tudom, kíváncsi,
Miért hivattam ily sietve hozzám.
Ő felségétől jönnek egyenest ?

NORFOLK.

Igen ; csak lord Cromwellt hagytuk vele.

GARDINER.

Ó, mily veszélyes egy időben élünk !
Thomas Wolsey már föld alatt pihen,
Thomas More is követte nemsokára :

De egy másik Thomasra süt a nap,
 Ki mindkettőnél sokkal gonoszabb;
 S ha mi, urak, hamar elé nem állunk,
 Megsínyli azt az ország és királyunk.

BEDFORD.

Másik Thomas? Csak nem Cromwell, az égre?

GARDINER.

Az áruló Cromwell az, gróf uram.

BEDFORD.

Hitszegő, Cromwell? Szívem nem hiszi!

SUFFOLK.

Püspök uram, mi valószínűség
 Vagy bizonyíték mondja árulónak?

GARDINER.

Sok is, Mylord. — Hivják be azt a kettőt!

(A két tanú belép.)

Ez emberek, Mylord, esküsznek arra,
 Hogy hallották Lord Cromwellt kertje mélyén,
 Amint törzúrást kívánt a király
 Szívébe: mi ez, ha nem árulás?

BEDFORD.

Ha így van, gyásztól vérzik a szívem.

SUFFOLK.

Barátaim, ti hallottátok ezt?

ELSŐ TANÚ.

Igen, hallottuk ezt, kegyelmes úr.

NORFOLK.

Hol volt Cromwell, mikor e szókat mondta?

MÁSODIK TANÚ.

Kertjében ; mi egy pörös ügybe' jártunk,
Mely harmadéve várja már a döntést.

SUFFOLK.

S hogy hallottátok, mennyi ideje?

MÁSODIK TANÚ.

Vagy félesztendeje.

BEDFORD.

Mért titkoltátok hát el ily soká?

ELSŐ TANÚ.

Nagyságától féltünk : ez az oka.

GARDINER.

Igen, nagysága, ez az ok valóban ;
 S hogy még nyiltabb legyen az árulása,
 Szolgáit maga mellé gyűjti mind,
 Elmondja Wolsey életét, bukását,
 S hogy néki is sok ellensége van ;
 Egyik részüknek kertet, házat ad,
 Másiknak földet, haszonbérletet :
 Mért tenné mindezt, legjava korában,
 Ha a haláltól nem kell félnie ?

SUFFOLK.

Mylord ; ez érvek igen súlyosak.

BEDFORD.

Urak, bocsánat, el kell mennem innen :
Súlyos az érv, de szívem tiltja hinnem.

(*Elmegy.*)

NORFOLK.

Barátaim, ügyeljete a szóra :
Nyelvetekért a lelketek felel —
Gondoljátok meg, mit cselekszettek.

MÁSODIK TANÚ.

Mylord, mi tiszta igazat beszéltünk.

NORFOLK.

Püspök uram, tartassa zár alatt
A tárgyalás napjáig ezt a kettőt.

GARDINER.

Úgy teszek, Mylord. — Hé ! vigyétek őket !

(*Elmegy a két tanú, stb.*)

Urak, ha nyilvános lesz ez a per,
Tagadásával Cromwell leteper —
Tudják, a király néki hisz csupán.

NORFOLK.

Igaz ; ujján forgatja a királyt.

SUFFOLK.

Dehát másként hogy bánunk el vele ?

GARDINER.

Ej, hát egy oly törvénnyel, uraim,
Mít ő szerzett, hogy minket törbe csaljon ;
Igy szól e törvény : *hogya a király*

*Tanácsosáról árulás derül ki:
Nyilvános per nélkül le kell fejezni.
E törvényt ő hozatta a királylyal!*

SUFFOLK.

Valóban ő volt, jól emlékszem én is:
S úgy látszik, most az ő fejére száll.

NORFOLK.

Ne engedjünk most, Anglia javáért:
Vigyáznunk kell, másként fölénk kerül.

GARDINER.

Jól mondta, Norfolk kegyes hercege;
Azért siessünk hát Lambeth-be most,
Odamegy Cromwell az udvartul éjjel.
Ott elfogatjuk s a Towerbe küldjük;
Holnap levágják áruló fejét.

NORFOLK.

Jerünk tehát; álljunk őrködni fel:
Cromwell hatalmának ma veszni kell.

GARDINER.

Jerünk! — Cromwell, félig már holtnak véllek:
Te szívem' ráztad — fejed' rázom én meg!

(Elmennek.)

ÖTÖDIK FELVONÁS.

ELSŐ SZIN.

Utcza Londonban.
Bedford jön.

BEDFORD.

Olyan a lelkem, mint a felzavart víz,
S Gardiner az, ki ilyenné teszi.
Ó Cromwell, félek, hogy véged közel ;
De megpróbálom elhárítani
Gonosz szándékukat — im, jókor épen,
Itt jó Cromwell, aligha sejtve még,
Milyen közelről leskel rá a vég.

Cromwell jő, kíséretével. Bedford jelt át, hogy beszélni szeretne vele.

CROMWELL (*odalép hozzá*).

Jó lord, örvendek a találkozásnak.
Látom, szeretne vélem szólni.
Bocsánat : a királytól küldtek értem,
Hogy milyen ügyben, magam sem tudom :
Így Isten önnel ; mennem kell, Mylord.

(Cromwell és kísérete el.)

BEDFORD.

Menned kell, úgy van ; mit tehetek én ?
Félek, hamar kell elmenned valóban.
Király ügyében jársz — s nem képzeled,
Ki másnak is van ügye még veled.

Cromwell visszajő, kísérettel.

CROMWELL.

Másodszor is találkozunk, Mylord :
 Ó, mint sajnálom, hogy így kell sietnem !
 Lord marquis Dorset halálos beteg,
 Király pecsétjét kell elkérni tőle.
 Lambethben majd beszélünk nemsokára !
 (*Elmegy.*)

BEDFORD.

Mily lágy és könnyű a halálnak útja !
Hírnök jő.

HÍRNÖK.

Mylord, Norfolk és Suffolk hercegek,
 Winchester püspökével arra kérik,
 Jőjjön Lambethbe lordságod azonnal,
 Tárgyalni fontos állami ügyekről.

BEDFORD.

Lambethbe ! Úgy: tintát, tollat nekem ;
 Cromwellel ott majd eleget beszélünk :
 S utólszor, félek, ha eljő oda. (*Ír.*)
 E levelet vidd Lord Cromwellnek el ;
 Olvassa el, mondd meg : fontos neki —
 Eredj, siess, ahogy csak bír a lábad. —
 Lambethbe ! Ó, a szemem könnybe lábad.
 (*Elmennek.*)

MÁSODIK SZÍN.

Utcza a Themze közelében.
 Cromwell jön, kísérettel.

CROMWELL.

A bárka kész ? Lambethbe egyenest !
 S ha e nap dolga egyszer véget ér,
 Holnap szeretnék nyugodtan pihenni.
Hírnök jő.

CROMWELL.

Mi az, barátom? Szólnod kell velem?

HÍRNÖK.

Sir, Bedford gróftól hoztam levelet.

(*Átad neki egy levelet. Cromwell zsebre teszi.*)

CROMWELL.

Jól van, barátom; menj, ajánlj uradnak:
Itt van néhány tallér — ezt idd el értem.

HÍRNÖK.

Kéri a gróf: olvassa el azonnal
A levelét, mert lordságodra fontos.

CROMWELL.

Mondd, hogy nyugodt lehet. Isten veled.
Holnap hall majd a gróf úr hírt felőlem —
De most jerünk Lambethbe mind sietve.
(*Elmennek.*)

HARMADIK SZÍN.

Lambeth.

Gardiner, Suffolk, Norfolk, a Tower kapitánya, poroszló,
herold, alabárdosok jönnek.

GARDINER.

Alabárdosok, álljatok a parthoz;
Poroszlók, dolgoztok' bátran tegyétek;
Herold, hirdesd ki, mi rád bízott.

HEROLD.

*Adatik tudtára a király minden alattvalójának,
hogy az egykori Cromwell lord, Anglia lordkancel-*

lárja, a királyság helyettes-kormányzója áruló a korona és Anglia méltósága ellen s eszerint kell bánni vele. Isten óvja a királyt.

Ámen.

GARDINER.

BEDFORD.

Amen — s bár te e földről messze tűnél!
Mig élsz, itt meg nem élhet más a bűnnél.

NORFOLK.

Sorba, legények! Itt az áruló!
Verjétek vissza Cromwell népeit;
Ha ellenállnak, öljétek meg őket.
Rajta, poroszló!
Cromwell belép kísérettel. Az alabárdosok körülveszik.

CROMWELL.

Hogy érti e szót Norfolk hercege?
Urak, előre!

GARDINER.

Öld, ha megmozdulnak!

POROSZLÓ.

Lord Thomas Cromwell, a király nevében
Elfoglak felségárulás miatt.

CROMWELL.

Mit, engem árulás miatt, poroszló?
(Cromwell kísérői kardot akarnak rántani.)

SUFFOLK.

Ha kardot húznak, öljétek meg őket.

CROMWELL.

Allj! Ha szerettek, kardot egy se rántson!
Ki vádolhatja Cromwellt árulással?

GARDINER.

Nem itt kell elsorolni bűneid!
Kígyó-szem néz galamb-tekintetedre.

CROMWELL.

Kígyó-szem az, valóban: a tiéd.
De tégy akármit, én nem félek tőled.
Az én becsületed a tiedet
Szétvágja, mint gyémánt az üveget.
Elfogni, árulásért, vádló nélkül!
Ki hallott még ily hazug örütségrül?

NORFOLK.

Mylord, mindent túlságos jól tudunk,
S ideje, hogy megtudja a király is.

CROMWELL.

Henrik király! Vezessetek elébe,
Jobb bíróságot ennél nem kívánok.
Ha ő hiszi, hogy álság volt hűségem,
Nevemet akkor hadd borítsa szégyen.
Ha szívem mélyén árulást viseltem:
Ítélet napján felel érte lelkem.¶
S ha ő mondja, hogy a vád nem való:
Ki ellen voltam akkor áruló?

SUFFOLK.

Mylord, tárgyalni fogják még ügyét;
Addig viselje sorsát türelemmel.

CROMWELL.

Akarva sem tehetnék mást, valóban. —
 Ó, kedves Bedford, közelembé' látom?
 Mily jó, hogy könnyet hullat egy barátom! —
 És most? Hová viszik Cromwellt, urak?

GARDINER.

Mylord, a Towerbe kell mennie.
 Poroszló, rád bízom.

CROMWELL.

Megyek, a merre visznek; ám előbb
 Hadd váltsak még egy-két szót híveimmel.

GARDINER.

Lehet, amíg átkelnek a folyón.

CROMWELL.

Sürgős dologban kell szólnom velük.

NORFOLK.

Itt nem maradhat: kapitány, vigyék.

CROMWELL.

Jól van, jól, Gardiner visszhangozója.
 Utánam, Norfolk, néked üt az óra!
(Cromwell és kapitány el.)

GARDINER.

A rossz lelk' ismeret dühöng belőle.

NORFOLK.

Beszéljen: úgy sincs sok ideje már.

GARDINER.

Ugyan, Bedford gróf, mért siratja azt,
Ki egy könnyet sem ontana önért?

BEDFORD.

Gyászbaborít e hirtelen bukás.

GARDINER.

Egy árulót se érjen soha más.
(*Elmennek.*)

NEGVEDIK SZÍN.

London. Utcza.

Két polgár jó.

ELSŐ POLGÁR.

Mit, igaz volna? Lehetséges ez?
A nagy Cromwellt elfogták árulásért?
Alig tudom elhinni.

MÁSODIK POLGÁR.

Nagyon is

Igaz, uram. Ó, volna bár hazugság,
Od'adnám érte fél vagyonomat!
Lambethben voltam, láttam elfogását,
S hogy a Towerbe vitték azután.

ELSŐ POLGÁR.

És árulásért fogták volna el?

MÁSODIK POLGÁR.

Derék, nemes jó úr! Sirathatom;
A mim van, azt mind néki köszönöm,
Ha meghal, vége vagyonomnak is.

ELSŐ POLGÁR.

Remélhetjük talán, hogy mégse' hal meg,
Hisz' annyira szereti a király!

MÁSODIK POLGÁR.

Ó, téved, Sir, ha így gondolkozik.
Hogy a király kegyeltje volt : ez épen,
Mi ellenségeket szerzett neki.
Ki az udvarnál bizton vágyik élni,
Ne nőjön nagyra : irigylik külömben.
A cserje ép, hol a czédrus kidől ;
Hol a király mérték fölött szeret,
Másokban annál több a gyűlölet.

ELSŐ POLGÁR.

Nagy kár, hogy e nemes lord elbukik,
Ki anyyi jó tettnek szülője volt.

MÁSODIK POLGÁR.

Igaz — s mégis, mindenhol egyaránt
Gyűlölik azt is, ki senkit se bánt ;
S ki rámosolygott előbb nyájasan :
Elsőnek csap rá, hogyha veszve van.
Mít, az udvarhoz készül menni, Sir?

ELSŐ POLGÁR.

Bizony megyek, újságot hallani,
S hogy a sorsáról hogy' s mint vélekednek.

MÁSODIK POLGÁR.

Ez ridegen szól majd, az szánalommal.
Ön hát az udvarhoz megy. Én azonnal
A belvárosba, mert azon a tájon
Több lesz az ujság.

ELSŐ POLGÁR.

Akkor hát bizonynal
Találkozunk még. Istennek ajánlom.

(Elmennek.)

ÖTÖDIK SZIN.

Szoba a Towerben.
Cromwell belép.

CROMWELL.

Most, Cromwell, ráérsz az elmélkedésre,
S hogy helyzetedre s életedre gondolj.
Kéretlen-váratlan vittek magasra ;
Gyorsan, váratlanul buktatnak el.
Miben nem volt részem, mit adhat e föld ?
Kinek parancsa ért fel az enyémmel ?
Király után ki volt nálam nagyobb ?
De most már tisztán látom azt, mit egykor
Tudni fog a késő korok fia :
Nagy embernek hamar kell buknia.
Igaz, eszembe jut most : Bedford grófja
Szeretett volna szólani velem,
S levelet küldött később — azt hiszem,
Zsebembe' van még. Most elolvasom,
Hiszen ráérek. Lássuk hát, mit ír :

(Olvas.)

*Mylord, Lambethbe ne menjen ma éjjel,
Ha megteszi, hatalma elveszett,
Sőt életét is féltém, hogyha elmegy.
Maradjon, ha kedves az élete.*

Ó Isten, Isten ! Ha ezt olvasom,
A bűsz oroszlán karma el nem ér.

Szerencsém' dobtam el, hogy félretettem,
S önnön vesztetnek okozója lettem.

A Tower kapitánya, rendőrök, stb. jönnek.

CROMWELL.

Nos, kapitány : mikor jó holtom napja ?

KAPITÁNY.

Ó jaj, Mylord, bár soha meg ne érném ! —
Itt van Suffolk és Norfolk hercege,
Winchester, Bedford és Sir Richard Radcliff;
S még több úr ; mért jöhetnek, nem tudom.

CROMWELL.

Mindegy, mért jönnek. Készen állok itt.
Gardiner volt, ki e rút tőrbe vitt.
Ne várasd őket, azt nem tűrhetik :
Máris igen soká éltem nekik.
Tudós öli meg a másik tudóst :
Tinta helyett vérem' nyalhatja most.

Suffolk és Norfolk hercegei, Bedford gróf, Gardiner, Winchester püspöke, Sir Richard Radcliff és Sir Richard Sadler jönnek.

NORFOLK.

Jó reggelt, Cromwell. —
Hogyan, egyedül, s ily szomoruan ?

CROMWELL.

Egy jó önök közt, s egy se' rossz, uram.
A magányosság velem jót mivel :
Velem beszél a bú, én senkivel. —
Tudja-e már ügyemet a király ?

NORFOLK.

Tudja ; felelt is már nekünk, Mylord.

CROMWELL.

Hogyan szólhatnék én magam vele?

GARDINER.

Oly tisztán látja bűnét a király,
Hogy színe elé nem bocsátja többet.

CROMWELL.

Nem bocsát! Ily gyorsan vagyok feledve?
Hiszen csak tegnap volt, hogy átölelt,
S mondá, hogy Cromwell félig ő maga!
Úgy elbűvölték felséges fülét
Rágalmazó, gonosz, hitvány szavakkal,
Hogy most már többé látni sem kíván?
Jó, Winchester lord: ön bizonyosan
Kegyébe' van most a felséges úrnak:
Nem vinné el hozzá egy levelem'?

GARDINER.

Nem hordozom egy áruló irását.

CROMWELL.

Ha! — Tegye hát meg azt, hogy előszóval
Mondja el, a mit önnel üzenek!

GARDINER.

Ezt szívesen.

CROMWELL.

Becsületére mondja?

GARDINER.

Becsületemre.

CROMWELL.

Uraim, tanúk! —

Hát mondja meg: ha megismerte majd önt,
S hűségét csak félúgy próbálta ki,
Mint az enyémet: a legálnokabb
Szívű embernek fogja tartani,
Ki Angliában él. — Ezt mondja meg.

BEDFORD.

Túrtesse szertelen dühét, Mylord.

CROMWELL.

Óh, tiszteletreméltó, drága Bedford,
Tudom, lordságod mindig szeretett:
De most nincs más szóm, megbocsásson ön:
E Gardiner okozza vad dühöm'.
Sir Ralph Sadler, kérném egy szóra csak;
Hűbéresem volt; mind, a mije van,
Nekem köszönheti: ennek fejében
Egy leveletem elvinné-e, hogy
Saját kezével adja a királynak?

SADLER.

Megcsókolom kezét s nem nyugszom addig,
Míg e levél nincs a király kezében.

(Sadler elmegy.)

CROMWELL.

No lám, maradt hát mégis egy barátom!

GARDINER.

Am e sietség mind hiába lesz.

(A Tower kapitányához.)

Itt a parancs, Sir, hogy foglyát azonnal

Kivégeztesse. — Látja im, Mylord,
Milyen rövidre szabták életét.

CROMWELL.

Örömmel látom. Üdv végső napomnak ;
Búcsút veszek a csillogó világtól,
S nemes lordok, búcsút önöktől is.
Halálba menni oly öröm nekem,
Mint Gardinernek volt ítéletem.
Bűntől a lelkem, mint a hó, fehér :
Ellenség lelkén szárad csak e vér.
Köszönsétek nevemben a királyt,
Mondjátok el, hogy sujtott rám a vég,
Hogy öltek meg, ki sem hallgatva még ;
Hadd szóljon így majd, nevem hallatán :
Ezt Gardinernek köszönöm csupán !

Ifjú Cromwell belép.

KAPITÁNY.

Sir, fia jött el, búcsút venni öntől.

CROMWELL.

Búcsút, a fiam ? Jőjj hát, Harry Cromwell ;
Végső szavam' jegyezd meg jól, fiú :
Fortúna kegyét ne keresd soha ;
Rangra ne törj ; tisztességből ne engedj ;
A nagyravágyást pestisként kerüld :
Im, árulásért veszttem életem',
Bár ezt a bűnt nem ismertem so'sem.
Legyen, enyémként, tiszta a hűséged,
Minden erényem ragyogjon be téged.
Most jőjj és nézd meg, hogy halok meg én :
Ott hagylak el, halálom színhelyén.

FIÚ.

Apám, meghalnék, látva e sebet!
Véred hullásán szívem megreped!

CROMWELL.

Hogyan? Nem mersz a hóhérbárdra nézni?
Hogy hajtsam én alája fejemet?
Jójj s nézz, amíg mindennek vége lesz,
S mondd aztán: Gardinernek műve ez!

GARDINER.

Mylord, önből a gyűlölet beszél,
Csak azt tettem, mi törvény és igazság.

BEDFORD.

Winchester püspöke, bocsássa meg:
Illőbb lett volna, ha távolmarad,
Mint egy halódót bántani szavával.

CROMWELL.

Kit, engem, Mylord? Nem: nem bánt szava.
A lelkemen hatalma nincs e szónak,
Bár sok nemes főt adott a bakónak. —
Isten veled, fiacskám. Örökök
Csak áldásomat hagyhatom reád.
És most megyek.

HÓHÉR.

Hóhérja én leszek,
Kérem, Mylord, bocsásson meg nekem.

CROMWELL.

Teljes szivemből. Orvosom vagy, ember,
Lelkemnek drága orvosságot adsz. —
Halálom előtt, Bedford gróf, szeretném
Önt megölelni.

(Megöleli.)

Nagy lord, áldja Isten.

Szeretetem önnel marad a földön ;
A lelkemet Istenhez égbe küldöm.
Szivem végső perczében is örül,
Hogy e nemes, hű két kar fog körül.
Ég áldja, Bedford ; ott fenn vár a béke.
A nagy Cromwellnek ily bukás a vége.
Milyen kicsinynyé lett, hogy elbukott !
De mérhetlen magasba száll legott,
Új erő hajtja lelke szárnyait.
A haldokló már tudja, mit hagy itt :
Féreg tanyája marad ideleln,
Lelkemre fényes burkot ad a menny.

(Cromwell, örök, stb. elmennek.)

BEDFORD.

Ég áldjon, Cromwell ! Hűbb barátira nálad
Bedford, tudom, többé sohsem találhat. —
Félek, urak, hogy halála után
Kivánják még, bár volna fej nyakán !

Egy ör belép Cromwell fejével.

ÖR.

Itt van a halott Cromwell lord feje.

BEDFORD.

Vigyed, kérlek, testéhez e fejét,
S adjatok néki tisztos nyughelyet
Sir Ralph Sadler jön.

SADLER.

Mi az? Hogyan, Cromwell meghalt, urak?

BEDFORD.

Cromwell testének egy fő híjja csak.

SADLER.

Egy kis sietség megmentette volna!
Itt a halasztás, a király kezétől,
Ki elrendelte, hogy vigyék elébe.

SUFFOLK.

Itt a halasztás későn jő, uram.

GARDINER.

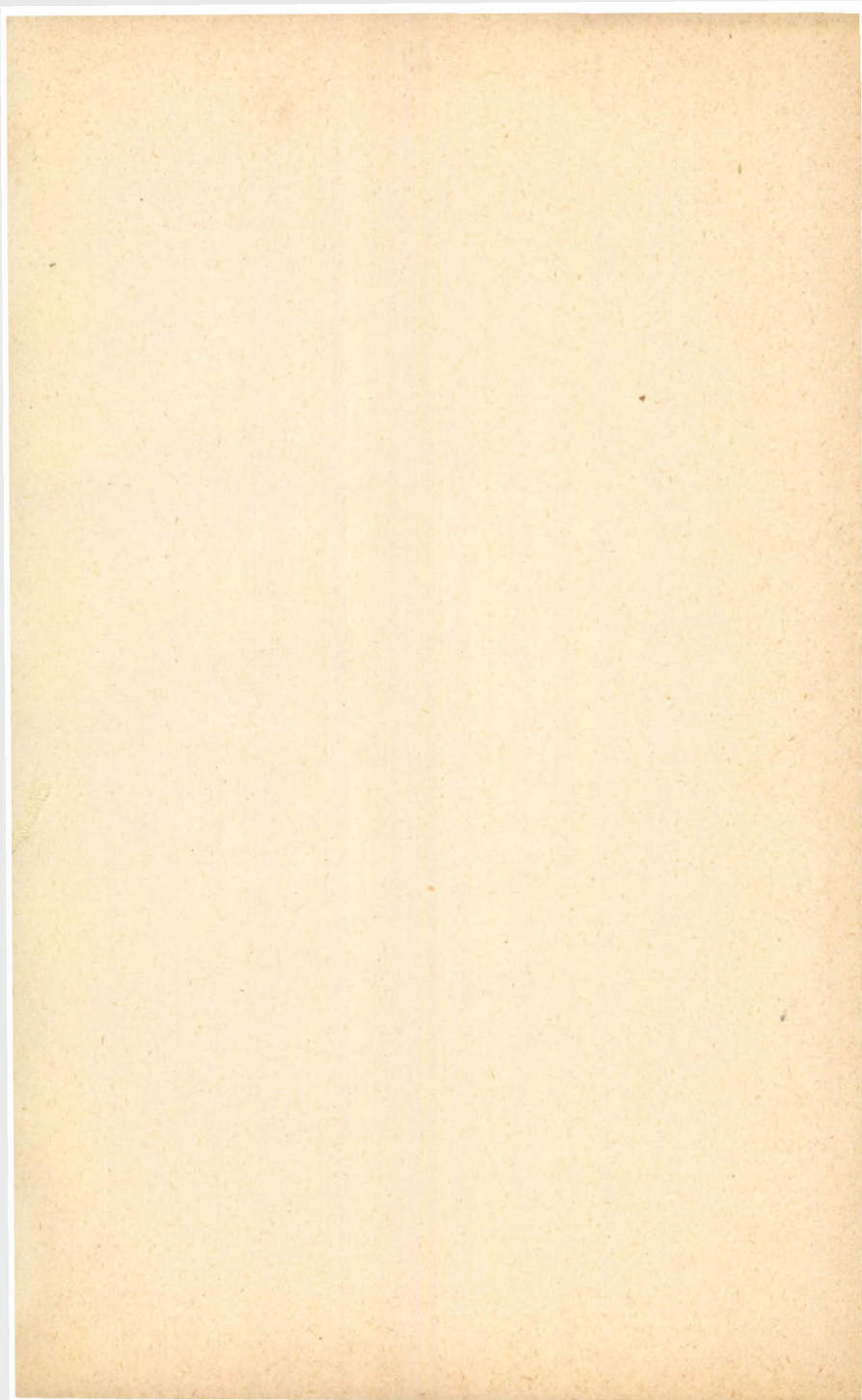
A lelke korhol már e tettemért.
Ó, Krisztus adná bár, hogy élne újra!

NORFOLK.

Jerünk, keressük most fel ő felségét:
Tudom, siratja Cromwell gyászos végét.

(Mind elmennek.)

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.